

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΡΙΜΗΝΟ

- ΟΔΥΣ, ΕΛΥΤΗΣ Αίθριες—'Η συναυλία τῶν
ὕακίνθων (ποιήματα)
- ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ Ρυθμός (ποίημα)
- RAINER MARIA RILKE Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε
Λάουριντς Μπρίγκε (μετάφραση
ΔΗΜ. ΣΤ. ΔΗΜΟΥ)
- Ν. Γ. ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ 'Ο θάνατος καὶ ἡ κηδεῖα
(διήγημα)
- Γ. ΔΕΛΙΟΣ Virginia Woolf (μελέτη).

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ: Γ. ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ «'Η παρουσία τοῦ ἀνθρώπου».—ΑΓΓ. ΚΑΣΙΓΟΝΗ: «Αἰσθηματικότης». — Π. ΚΟΡΑΛΛΗ: «Τὸ δράμα τῆς Πομπηίας». Κ. Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ: «'Ο ἐρωτικός Παπὰδιαμάντης». — Α. ΚΟΡΑΚΑ: «Τὰ χελιδόνια φεύγουν». Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ: «Κρήνη». — Β. ΡΩΤΑ: «Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς». — Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΥ: «Προσφορά». — ΜΑΡΙΑΣ Π. ΡΑΛΛΗ: (Στίχοι). — Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗ: «Οἱ τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου».

ΧΡΟΝΙΚΑ · ΒΙΒΛΙΑ · ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ

ΛΕΩΠΡΑΧΗΣ 31 - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΤΗΛΕΦΩΝΟ 36-44

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΠΥΡΣΟΥ,"

Γ. Σ. ΒΟΣΝΙΑΔΟΥ

ΤΣΙΜΙΣΚΗ 54

Συνδρομή έτησια δραχ. 80
» έξωτερικού δολ. 1 1/2

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Πάνου Κοράλη «Τὸ δράμα τῆς Πουλητίας» [δράμα] Ἀθήνα. Γιώργου Θεοδοῦ «Τὸ Δαιμόνιο» [Μυθιστόρημα] Ἀθήνα. Τίλλας Α. Μπαλῆ «Ἦχοι καὶ ἀτόηχοι» [ποιήματα] Ἀθήνα. Κ. Ν. Κωνσταντινίδου «Κρήνη» [ποιήματα] Ἀθήνα. Μενελ. Λουντέμη «Τὰ πλοῖα δὲν ἀραξαν» [Διηγήματα] Ἀθήνα. Γ. Θ. Βαφοπούλου «Προσφορά» [ποιήματα] Θεσσαλονίκη. Γιάννη Ταχογιάννη «Ἡ ζωὴ στὴ βιτορίνα [χρονολογήματα] Θεσσαλονίκη. Γιώργου Καλαματιανοῦ «Γιάννης Περγαλιτῆς» [Δοκίμιο] Ἀθήνα. Πετρά Λουναρά «Ζωὴ στὸ Φῶς καὶ στὸ Σκοτάδι» [ποιήματα] Θεσσαλονίκη. Ντί-νου Λουμάνη «Μελαγχολία» [ποιήματα] Ἀθήνα. Μαρίας Πετ. Ράλλη «Σείχοι» [ποιήματα] Ἀθήνα. Κούλη Ἀλέπη «Ἀρμενικὴ Μούσα» [Μεταφράσεις αρμενικῶν ποιημάτων] Ἀθήνα. Κ. Γ. Μιχαη-λίδου «Οὐρανὸς Παλαδιαμάντης» [Μελέτη] Ἀθήνα. Ἀγγέλου Κασσιόνη «Αἰσθηματικότης» [πρόζα] Ἀλεξάνδρεια. Ἰωάννης Μπουκουβάλα—Ἀναγώστου «Μοναξί» [Διηγήματα] Ἀθήνα. Ἀντώνη Ἰννίνου «Μεγάλαις στιγμῆς μικρῶν ἀνθρώπων» [Διηγήματα] Ἀλεξάνδρεια. Ἀργη Κό-ρακα «Τὰ χελιδόνια φεύγουν» [ποιήματα] Ἀθήνα. Κώστα Σ. Μακρίδου «Ἐνὶ παραμύθῳ» [ποιήμα-τα]. Κύπρου—Μέλπω «Ἀξιώτη Ἀύσκολος Νύχτες» [Μυθιστόρημα] Ἀθήνα. Πέτρου Ὁρολογῆ «Ἰὼν Δραγοῦνης» [Δοκίμιο] Θεσσαλονίκη. Παντελῆ Πρεβελάκη «Τὸ Χρονικὸ μιάς Πολιτείας» [Μυθιστορία] Ἀθήνα. Ἀντωνίου Φ. Χαλᾶ «Βυζαντινὸς πολιτισμὸς» Ἀθήνα.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Νεοελληνικὰ Γράμματα» [Ἑβδομαδιαίη ἔκδοσις] Ἀθήνα. — «Ἑλληνίς» [Δεκέμβριος] Ἀθή-να. — «Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις» [Δεκέμβριος] Ἀθήνα. — «Μῆνες» [Νοέμβριος] Θεσσαλονίκη. — «Δρῆρος» [Δεκέμβριος] Νεάπολις Κρήτης. — «L' Hellenisme Contemporain» [Δεκέμβριος] Ἀθή-να. — «Αἰαϊκά» [Ὀκτώβριος] Πάρισι. — «Τραπεζικὴ» [Νοέμβριος] Ἀθήνα. — «Πνευματικὴ Ζωὴ» [Δεκέμβριος] Ἀθήνα. — «Μηνιαία Μεγαλόπολις» [Ὀκτώβριος] Ἀθήνα. — «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικὰ» [Νοέμβριος] Ἀθήνα. — «Κρητικὸς Σελίδες» [Ἰούλιος—Σεπτέμβριος] Ἡράκλειο Κρήτης. — «Le Front Latin» [Δεκέμβριος] Παρίσι. — «Παιδαγωγικὴ» [Νοέμβριος] Ἀθήνα.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«Νέαι Καιροί» [Πρωτεύς]. — «Ἐφημερίς τῶν Δεσβίων» [Μυτιλήνη]. — «Ἐλεύθερος Πο-λίτης» [Σύρος]. — «Ἐπιάνθησις» [Κέρκυρα]. — «Ἐρευνα» [Αἴγιον]. — «Φωνὴ τοῦ Αἰγίου» [Αἴ-γιον]. — «Φωνὴ τῶν Πιερίων» [Κατερίνη].

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1938 ΤΕΥΧΟΣ 10-11-12

Αἰθρίες

I

Ἦβη τῆς μέρας πρώτη κρήνη τῆς καρᾶς
Ἡ ἀρχαία μορφήν τινάζει τῆ σημαία της
Θ' ἀνοίξη ὁ κόλπος τῶν κορυδαλλῶν στὸ φῶς
Κι' ἔνα τραγοῦδι θὰ σταθῆ μετέωρο
Σπέρνοντας τὰ χροῶν κριθάρια τῆς φρωτιάς
Στοὺς πέντε ἀνέμους

Λευτερώνοντας τὴ γῆν δημοφιλιά.

II

Ναὶ οἱ μηλιές ἀνθίζουν
Μὲ μιὰν ἀνάσα μουσικῆς μέσα στὰ φύλλα
Δρακονόβροχτες μορφῆς καρπῶν μετεωρίζονται
Ἄπαλά
Μέσα σι' ἀμίλητο νερὸ τῆς κολυμπήθρας τοῦ ἡλίου

Ναὶ θὰ στολίσουμε τὴ γῆ
Θὰ σφίξουμε τὴ μέρα
Θ' ἀλαλάξουμε
Στὸ σῆθος τῆς μητέρας.

III

Ἔτσι μιλεῖ μικρὴ γαλαζοαίματη
Ποὺ βγήκε ἀπὸ κοχλὶ με' δροσιὰ σι' ἀχείλι
Φίλη ξανθὴ τῆς θάλασσας.

IV

Μακρυνή ἀφοσίωσι μὰ μέρα ἔλπίζει
Σφίγγει σὸ στήθος τῆς τὰ δέντρα τὰ παιδιὰ τῆς
Κυττάζει τῆ μελλοῦμενη σοδειὰ
Φύλλα καρπὸς ἀνθὸς πολὺκλαδα ὄνειρα

Θ' ἄχη βροχὲς κι' ἀνέμους γιὰ νὰ τ' ἀναθρέψῃ
Θ' ἄχη κοιλάδες γιὰ νὰ τ' ἀναπάψῃ
Καὶ γιὰ νὰ τὰ πονέσῃ—μιά βαθειὰ καρδιά.

V

Ἡ σάρκα τῆς ἑταῖρας ἢ ἀρχέγονη φωτιά τῆς νεότητος
Ἡ ἀνεκμετάλλευτη μιλιὰ τῆς ἐθωδιᾶς τῆς γῆς
Ἡ ρίζα ἢ σπύθα ἢ ἀστραπή τὸ σύννεφο

Σκάψιμο δίχως τέλος μὲ χαρὰ καὶ ἰδρωτὰ
Μέσα στὰ μεταλλεῖα τῆς καρδιάς
Μέσα στὰ ματωμένα σπλάχνα τῆς δδύνης
Διάβα μέσ' ἀπὸ τοὺς πορθμοὺς τῆς θύμησης
Πιὸ μακρὰ ὀλοένα πιὸ μακρὰ πιὸ πέρα
Ἐκεῖ πὸν σβύνει τῆ μορφῆ τῆς ἢ ἔρημος.

VI

Κατασταλαγμένη μουσικὴ
Στοὺς βυθοὺς τῶν μενεξέδων
Χῶμα νοτισμένο ἀπὸ
Ἀρχαία ρέμβη ἐφτάχρωμη

Μόλις ἀκούγεται μακρὰ
Τὸ καρδιοχτύπι
Κι' οἱ ἀθῶοι του καῦμοι
Πίδακες χρυσαυθήμεων.

VII

Μιὰ τέτοια συντυχία
Τὸ ρόδο κι' ὁ κρουνοὺς τῆς μέρας
Τὸ ἔμφυτο πάθος κι' ἡ ἀποθέωσι
Τὸ κάθε τι προσάνναμμα χαρᾶς
Τὸ κάθε τι χέρι τοῦ χαῖρε
Μεγάλη ἀσβεστοχρισμένη ἀγῆ
Στῆ προσθαλάσσωσι τοῦ πρώτου ὄνειρου
Φλόαρη μαρμαρυγῆ
Ἐξοδος
Στὴν ὑπαίθρια λευτεριά τῶν κρίνων.

'Η Συναυλία τῶν Γυακίνδων

I

Στὸν βυθὸ τῆς μουσικῆς τὰ ἴδια πράγματα σ' ἀκολουθοῦν μετουσιωμένα.
Ἡ ζωὴ παντοῦ μιμεῖται τὸν ἑαυτὸ τῆς. Κι' ἐσὺ κρατῶντας τὸ φάσφορο στὴν
παλάμη σου κυκλοφορεῖς ἀσάλευτη μέσα στὶς ἴνες τῆς πελώριας τύχης. Καὶ
εἰς μαλλιά σου ποτισμένα στὴν Ἐννάτη καμπυλώνουν τὶς θύμησης καὶ περ-
νοῦν τοὺς φθόγγους σὸ στεγνὸ ἀέτωμα τῆς ἀμφιλύκης.

Πρόσεξε! Ἡ φωνὴ πὸν ἄλλοτε ξεχνοῦσες ἀνθίζει τώρα σὸ στήθος σου. Τὸ
κοράλλι αὐτὸ πὸν ἀνάβει ὀλομόναχο εἶναι τὸ τάξιμο πὸν δὲν ἐστερξες ποτὲς
σου. Κι' ἡ μεγάλη πυρὰ πὸν θὰ σ' ἀφάνιζε εἶναι αὐτὸς ὁ ἀνάλαφρος ἕλιγ-
γος πὸν σὲ δίνει μ' ἀπόχρωσι ἀγωνίας στὰ λοιόθια τῶν μενεξέδων.

Στὸν βυθὸ τῆς μουσικῆς συνταξιδεύουμε...

II

Ἐγὼ δὲν ἔκανα τίποτε ἄλλο. Σὲ πῆρα ὅπως ἐσὺ πῆρες τὴν ἀμεταχείριστη
φύση καὶ τῆ λειτουργήσες εἰκοσιτέσσερες φορὲς στὰ δάση καὶ τὶς θάλασσες.
Σὲ πῆρα μέσα σὸ ἴδιο ρῆγος πὸν ἀναποδογύριζε τὶς λέξεις καὶ τὶς ἀφηνε
πέρα σὰν ἀνοιχτὰ· καὶ ἀναντικατάστατα ὄστρακι. Σὲ πῆρα σύντροφο στὴν
ἀστραπή σὸ δέος σὸ ἔνστιχτο. Γι' αὐτὸ κάθε φορὰ πὸν ἀλλάζω μέρα σφίγ-
γοντας τὴν καρδιά μου ὡς τὸ ναδίρ ἐσὺ φεύγεις καὶ χάνεσαι νικῶντας τὴν
παρουσία σου δημιουργῶντας μιὰ μοναξιά Θεοῦ μιὰ πολυτάραχη ἀνεξή-
γητη εὐτυχία.

Ἐγὼ δὲν ἔκανα τίποτε ἄλλο ἀπὸ κεῖνο πὸν βρῆκα καὶ μιμήθηκα σὲ Σένα!

III

Ἀκόμα μιὰ φορὰ μέσα στὶς κεραιὲς τὰ δυσεύρετα χεῖλια σου. Ἀκόμη μιὰ
φορὰ μέσα στὶς φνιτικὲς αἰῶρες τ' ἀρχαῖα σου ὄνειρα. Μιὰ φορὰ μέσα στ'
ἀρχαῖα σου ὄνειρα τὰ τραγούδια πὸν ἀνάβουν καὶ χάνονται. Μέσα σ' αὐτὰ
πὸν ἀνάβουν καὶ χάνονται τὰ ζεστὰ μυστικά τοῦ κόσμου. Τὰ μυστικά τοῦ
κόσμου.

IV

Ψηλὰ σὸ δρόμο τῶν ἄσπρων ταξιδιωτῶν μὲ τὸ ἐωθινὸ κορμί σου χορτάτο ἀπὸ
μαῖστρο ξεδιπλώνεις τὴ θάλασσα πὸν γυμνὴ παίρνει καὶ δίνει τὴ ζωὴ τῆς
στὰ γυαλιστερὰ φύκια. Φέγγει τὸ διάστημα καὶ πολὺ μακρὰ ἕνας ἄσπρος
ἀτμός σφίγγεται στὴν καρδιά του σκορπίζοντας τὰ χίλια δάκρυα. Ἐῖσαι λοι-
πὸν ἐσὺ ἐκεῖ πέρα πὸν ξεχνᾷς τὸν Ἐρωτα μέσ' στὰ ζηχὰ νερὰ στὰ ὑφαλα
μέρη τῆς ἐλπίδας. Ἐσὺ πὸν ξεχνᾷς μέσα στὰ μεσημέρια φλόγες. Ἐσὺ πὸν
σὲ κάθε λέξη πολὺχρωμη βιάζεις τὰ φωνήεντα συλλέγοντας τὸ μέλι τους στὴν
καρποδόχη!

Όταν γυρίση τὸ φύλλο τῆς μέρας καὶ βοεθῆς ἄξαφνα ξανθὴ καὶ ἠλιοκαμμένη μπρὸς τὸ μαρμαρίνο αὐτὸ χέρι πὸν θὰ κηλεμονεῦει τοὺς αἰῶνες θυμῆσου τοῦλάχιστον ἐκεῖνο τὸ παιδί πὸν φιλοδοξοῦσε καταμόναχο μέσ' στὴν ὄργη τοῦ πόντου νὰ συλλαβίσῃ τὴν ἀνυπέροβλητη ὁμορφιὰ τῆς ὁμορφιάς σου. Καὶ ρίξε μιὰ πέτρα στὸν ὄμφαλό τῆς θάλασσας ἕνα διαμάντι μέσα στὴ δικαιοσύνη τοῦ ἡλίου.

V

Πάρε μαζί σου τὸ φῶς τῶν γυακίνθων καὶ βάφτισέ το στὴν πηγὴ τῆς μέρας. Ἔτσι κοντὰ σι' ὄνομά σου θὰ ριγῆσῃ ὁ θρόλος καὶ τὸ χέρι μου νικῶντας τὸν κατακλυσμό θὰ βγῆ μὲ τὰ πρῶτα περιστέρια. Ποιὸς θὰ προὔπαντήσῃ αὐτὸ τὸ θρόϊσμα Ποιὸς θὰ τ' ἀξιοθεῖ σιμά του ποιὸς εἶναι αὐτὸς πὸν θὰ σὲ προφέρει πρῶτος ὅπως προφέρει ὁ μέγας ἡλῖος τὸ βλαστάρι! Κύματα καθαρίζουνε τὸν κόσμο. Καθένας ψάχνει τὸ στόμα του. Ποῦ εἶσαι φωνάζω κι' ἡ θάλασσα τὰ βουνὰ τὰ δέντρα δὲν ὑπάρχουν.

VI

Πές μου τὴ νεφελόπαρτη ὥρα πὸν σὲ κυρίεψε ὅταν ἡ βροντὴ προηγήθηκε τῆς καρδιάς μου. Πές μου τὸ χέρι πὸν προχώρησε τὸ δικό μου χέρι μέσα στὴν ξενιτειὰ τῆς θλίψης σου. Πές μου τὸ διάστημα καὶ τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι.—τὸ παρείσαχτο κυμάτισμα ἐνὸς τρυφεροῦ ἰδιωτικοῦ Σεπτέμβρη. Καὶ σκόρπισε τὴν Ἰριδα στεφάνωσέ με.

VII

Νὰ ξαναγυρίσης στὸ νηοὶ τῆς ἀλαφρόπετρας μ' ἕνα τροπᾶριο ξεχασμένο πὸν θὰ ζωτιανεύῃ τις καμπάνες δίνοντας θόλους ὁρθογώνους στὶς πύξ ξενητεμένες θύμψες. Νὰ τινάζῃς τὰ μικρὰ περβόλια ἔξω ἀπὸ τὴν καρδιά σου κι' ὅσοτε-ρα πάλι νὰ φιλεύσῃς ἀπ' τὴν ἴδια τους θλίψη. Νὰ μὴ νοιώθῃς τίποτε πάνω ἀπ' τοὺς αὐστηροὺς βράχους κι' ὅμως ἡ μορφὴ σου ξαφνικά νὰ μοιάζῃ μὲ τὸν ὕμνο τους. Νὰ σὲ παίρνουνε τ' ἀνώμαλα πέτρινα σκαλιὰ ψηλά ψηλά κι' ἐκεῖ νὰ καρδιοχτυπᾷς ἔξω ἀπ' τὴν πύλη τοῦ καινούριου κόσμου. Νὰ μαζεύῃς δάφνη καὶ μάρμαρο γιὰ τὴν ἄσπρη ἀρχιτεκτονικὴ τῆς τύχης σου. Καὶ νάσαι ὅπως γεννήθηκες τὸ κέντρο τοῦ κόσμου.

VIII

Ἡ μαγνητικὴ βελόνα κινδυνεύει. Ὅπου καὶ νὰ γυρίση θαμπώνεται ἀπὸ τὸ φλογοβόλο πρόσωπο τῆς ἐγκάρδιας ἀνατολῆς. Πέτα λοιπὸν τοὺς γυακίνθους τρέξε πάνω ἀπὸ τρυγητοὺς ἀφρῶν πρὸς τὸ εὐόωνο ἐξαφτέρυγο ἄγγελμα. Ἡ ἀνάσα τοῦ μέλλοντος ἀγγίζει ἔμψυχα δῶρα.

IX

Κοῦψε στὸ μέτωπό σου τ' ἄστρο πὸν θέλησες νὰ βρῆς μέσα στὸ πένθος. Καὶ μ' αὐτὸ προχώρησε καὶ μ' αὐτὸ πόνεσε πάνω ἀπ' τὸν πόνο τῶν ἀνθρώπων. Κι' ἄφησε τὸν λαὸ τῶν ἄλλων νὰ χαμηλώνη. Ἐσὺ ξέρεις πάντοτε" περισσότερα. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἀξίζεις καὶ γι' αὐτὸ σὰν σηκῶνης τὴ σημαία σου ἕνα χρῶμα πικρὸ πέφτει στὶς ὄψεις τῶν πραγμάτων πὸν παρομοιάζουν τὸν τιτάνειο κόσμο.

X

Τίποτε δὲν ἔμαθες ἀπ' αὐτὰ πὸν γεννήθηκαν κι' ἀπ' αὐτὰ πὸν πεθάνανε κάτω ἀπ' τοὺς πόθους. Κέρυσις τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς ζωῆς πὸν δὲν σ' ἐδάμασε καὶ συνεχίζεις τ' ὄνειρο. Τί νὰ ποῦν τὰ πράγματα καὶ ποιὰ νὰ σὲ περιφρονήσουν!

Όταν ἀστράφτης στὸν ἡλῖο πὸν γλυστοῦρει ἐπάνω σου σιαγόνες κι' ἀθάνατους γυακίνθους καὶ σιωπὴς ἐγὼ σὲ κράζω μόνη πραγματικότητα. Ὅταν γλυτώνεις τὸ σκοτάδι καὶ ξανάρχεσαι μὲ τὴν ἀνατολὴ πηγὴ μπουμποῦκι ἀχτίδα ἐγὼ σὲ κράζω μόνη πραγματικότητα. Ὅταν ἀφίνης αὐτοὺς πὸν ἀφομοιώνονται μέσ' στὴν ἀνυπαρξία καὶ ξαναπροσφέρεις ἀνθρώπινη ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ξυπνῶ μέσα στὴν ἀλλαγὴ σου.

Μὴν παίζεις πιά. Ρίχνε τὸν ἄσο τῆς φωτιᾶς. Ἄνοιξε τὴν ἀνθρώπινη γεωγραφία.

XI

Μελαχροινὴ μαρμαρυγὴ—νανούρισμα τῶν βλεφάρων πάνω ἀπ' τὴ μυθικὴ ἀπλωσιὰ τοῦ κόσμου.

Εἶναι καιρὸς πὸν ρίχτηκε ἡ σιωπὴ κατάσκηθη στὸν ἄνεμο εἶναι καιρὸς πὸν ὁ ἄνεμος ἕνα-ἕνα ὀνομάτισε τὰ σωθικά της.

Τώρα ἡ φύση πιάνεται ἀπ' τὸ χέρι τρέχοντας πέρι σὰν παιδί ξαφνιάζοντας τὰ μάτια της μ' ἕνα γαλάζιον παραπόταμο μ' ἕνα φωταγωγημένο φύλλωμα μ' ἕνα ὑννεφο καινούριο σὲ μορφὴ αἰθρίας. Κι' ἐγὼ—σκαλίζοντας τὴν καρδιά τῆς καρδιάς πασπατεύοντας τὴν ἄμμο τῆς ἀκρογιαλιᾶς βυθομετρώντας τὸ ἀπέραντο διάστημα ἔχασα τὰ σημάδια πὸν θὰ σὲ γεννούσανε. Ποῦ εἶσαι λοιπὸν ὅταν στερεῦει τὴν ψυχὴ ὁ νοτιᾶς κι' ἡ Πούλια νεύει στὴ νυχτιὰ νὰ λευτερώσῃ τὸ ἄπειρο πὸν εἶσαι ὦ Πικροδάφνη!

XII

Αὐτὸ τὸ μπουμποῦκι τῆς φωτιᾶς θ' ἀνοίξῃ διὰ ἐσὺ βαφτίσης ἀλλοιῶς τὴν παπαροῦνα σου.

Ἄπὸ τότε ὅπου καὶ νὰ γεννηθῆς πάλι ὅπου καὶ νὰ καθρεφτιστῆς ὅπου καὶ νὰ συντρίψῃς τ' ὁμοίωμα σου τὸ πάθος μου θὰ βροῖσκειται στὸν ἀπρίλη του ἀνοίγοντας μὲ τὴν ἴδια ὀδυνηρὴ εὐκολία τις ἐφτὰ συλλογισμένες φλόγες του.

XIII

Τόσο φῶς πὸν κι' ἡ γυμνὴ γραμμὴ ἀπαθανάτισθη. Τὸ νερὸ σφάλισε τοὺς ὁρμούς. Τὸ μονάκριβο δέντρο ἰχνογράφησε τὰ διάστημα.

Τώρα δὲν μένει παρὰ νάρθηξ ἐσὺ ὦ! ομιλεμένη ἀπὸ τὴν πείρα τῶν ἀνέμων καὶ ν' ἀντικαταστήσῃς τὸ ἄγαλμα. Δὲν μένει παρὰ νάρθηξ ἐσὺ καὶ νὰ γυρίσης τὰ μάτια σου πρὸς τὸ πέλαγος πὸν πιά δὲν θάναί ἄλλο ἀπὸ τ' ὀλοζώντανο τὸ ἀδιάκοπο τὸ αἰῶνιο ψιθυρισμά σου.

Δὲν μένει παρὰ νὰ τελειώσῃς στοὺς ὀρίζοντες.

XIV

Ἔχεις μιὰ γῆ θανάσιμη πὸν τὴ ψυλλομετρῶς ἀδιάκοπα καὶ δὲν κοιμᾷσαι. Τόσους λόφους λὲς τόσες θάλασσες τόσα λουλούδια. Κι' ἡ μιὰ καρδιά σου γίνεται πληθυντικὴ ἐξιδανικεύοντας τὴν πεμπτουσία τους. Κι' ὅπου κι' ἂν προχωρήσῃς ἀνοίγεται τὸ διάστημα κι' ὅποια λέξι κι' ἂν στείλῃς στὸ ἄπειρο μ' ἀγκαλιάζει. Μάντεψε κοπίασε νοιώσε:

Ἄπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ εἶμαι ὁ ἥλιος.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Ρυθμός

Μαλακά τὰ βήματα τῆς λημονιάς
σχηματίζουν τούς κύκλους τριγύρω μου,
τὰ δεσμά σχηματίζουν, πὸν περιδέουν,
νὰ μὴ κινούνται, νὰ μὴ ἀνακινούνται οἱ θύμησες.

Ἄπάνω μου περνοῦν τὰ βήματα τῆς λημονιάς,
ποδοπατοῦν τὰῦτα βήματα
τὰ μάτια πὸν εἶδαν,
πατοῦν τὰ χέρια, πὸν ἄγγιξαν
καὶ φεύγει, ξεφεύγει ἢ οὐσία ἀπὸ τὸ παρελθόν.

Ποιά χέρια κουρασμένα, μικρά, πολὺ μικρά,
γυρνοῦν ν' ἀπλωθοῦν σ' ἀβέβαιο παρελθόν;
Ποιά χέρια μὲ κοντοὺς βραχίονες
ἀπόκαμαν καὶ πασπατεύουν ἄδικα
τὰ πρόχειρα, τὰ κοντινά;
Πῶς θὰ κρατήσουμε τὸ παρελθόν
κάτω ἀπὸ τὴν προσθήκη
τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἴδιας
καὶ πάντα διαφορετικῆς;
Προθέσεις, πὸν παραμορφώνουν,
πῶς διαμορφώνουν τώρα τὸ παρελθόν.

Δὲν ὑπάρχει φωνὴ νὰ καλέσει,
τί δὲν ἀκούει,
δὲν ὑπάρχει,
ὅτι κοντὰ μας φεύγει
κι' ἀποσύρεται καὶ μικραίνει
συμμαζεύεται καὶ μαζεύεται.

Ἀντίληψη σιεκούμενη, ἀδιάφορη,
σχεδὸν σκληρῆ, μετράει.
Ἔτσι μετριέται τὸ παρελθόν
ἀπομακρύνεται ὁ τόπος, ἡ ὥρα κι' ἡ στιγμή
τοποθετοῦνται σὲ προοπτικῆ,
σὰν πόλη πὸν συντάσσεται σὸ βλέμμα μας
στὴν πρόπευσα τάξη τὴν ταχικῆ,
σὰν ξεκινῶμε καὶ φεύγουμε.

* Ὁρες ἀδιάφορες προσέρχονται
ἢ μὰ στὴν ἄλλη πλάι.
Μακρὰ κατατάσσονται τὰ πολύτιμα
σὲ παρελθόν ἀδιάφορο,
διαφορετικῆ στέκειαι ἢ ἐκπληκτικῆ ὑπαρξή μας
προσπερνώντας ὅπου βρέθηκε δλόκληρη.

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ

RAINER MARIA RILKE

ΟΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΛΤΕ ΛΑΟΥΡΙΝΤΣ ΜΠΡΙΓΚΕ

11 Σεπτεμβρίου, rue Toullier

ΩΣΤΕ λοιπὸν ἐδῶ ἔρχονται οἱ
ἄνθρωποι γιὰ νὰ ζήσουν, ἐγὼ μάλ-
λον θάλεγα, πῶς πεθαίνει κανεὶς ἐ-
δῶ. Βγήκα ἔξω. Εἶδα: νοσοκομεῖα.
Εἶδα ἕναν ἄνθρωπο, πὸν κλονίστηκε
κι' ἔπεσε. Ὁ κόσμος μαζεύτηκε γύρω
του, αὐτὸ μὲ ἀπάλλαξε ἀπ τὰ πα-
ρακάτω. Εἶδα μιὰν ἔγκυο γυναίκα.
Ξερνόταν βαρὺὰ σὸ μάκρος ἐνὸς
ψηλοῦ, ζεστοῦ τοῖχου, ψηλαφώντας
τον κάποτε, σὰ νάθελε νὰ βεβαιωθεῖ,
πῶς ὑπῆρχε ἀκόμα. Ναί, ἦταν ἀκό-
μα ἐκεῖ. Ἀπὸ πίσω; Ἐψάξα σὸ σχε-
διάγραμμά μου: Maison d' aseoouche-
ment. Καλά. Θὰ τὴ ξεγεννήσουν-μπο-
ροῦν νὰ τὸ κάνουν αὐτό. Παρακάτω,
rue Saint-Jacques, ἕνα μεγάλο θολωτὸ
οικοδόμημα. Τὸ σχεδιάγραμμα ἀνά-
φερνε: Val de grâce, Hôpital mili-
taire. Αὐτὸ βέβαια δὲν χρειάζομουν
νὰ τὸ γνωρίζω, ὥστόσο δὲ βλέπτει.
Ὁ δρόμος ἄρχισε νὰ μυρίζει ἀπ ὄλες
τὶς μεριές. Ἐμύριζε, καθόσο μποροῦ-
σε κανεὶς νὰ ξεχωρίσει, ἰωδοφόρμιο,
λίπος ἀπὸ rommes frites, φόνον. Ὁ-
λες οἱ πολίτες μυρίζουν τὸ καλοκαί-
ρι. Κ' ὕστερα εἶδα ἕνα ἰδιότροπα
θεότυφλο σπίτι, ἀδύνατο νὰ βρεθεῖ
σὸ σχεδιάγραμμα, ὥστόσο πάνω ἀπ
τὴ θύρα στεκόταν ἀκόμα ἀρκετὰ εὐα-
νάγνωστο: Asyle de nuit. Πλάι στὴν
εἰσοδο ἦσαν οἱ τιμές. Τὶς διάβασα.
Δὲν ἦταν ἀκριβό.

Κ' ἐκτὸς ἀπὸ τοῦτα; ἕνα παιδί
μέσα σ' ἕνα σταματημένο παιδικὸ ἀ-
μαξάκι: ἦταν χοντρὸ, προσινωπὸ κ' εἶ-
χε ἕνα ἔκδηλο ἐξάνθημα πάνωστὸ μέ-
τωπο. Ἀποθεραπεύονταν καθὼς φαί-

νεται καὶ δὲν πονοῦσε. Τὸ παιδί κοι-
μόταν, τὸ στόμα ἦταν ἀνοιχτό, ἀνά-
σαινε ἰωδοφόρμιο, rommes frites, φόν-
ον. Αὐτὸ ἦταν μιὰ φορά ἔτσι. Τὸ
κυριώτερο ἦταν πῶς ζούσαμε. Αὐτὸ
ἦταν τὸ κυριώτερο.

ΝΑ μὴν μπορῶ νὰ κοιμηθῶ μὲ ἀ-
νοιχτὰ παράθυρα. Ἡλεκτρικοὶ τρο-
χιόδρομοι λυσσάνε κουδουνίζοντας
μέσ ἀπ τὴν κάμαρή μου. Αὐτοκίνητα
περνᾶνε ἀπὸ πάνω μου. Μιὰ πόρτα
κλείνει μὲ κρότο. Κάπου σπάνει ἕνα
τζάμι, ἀκούω τὰ μεγάλα του θραύ-
σματα νὰ χαχανίζουν, τὰ μικρὰ κομ-
ματάκια νὰ κρυφογελᾶνε. Κ' ὕστερα
ἔξαφνα ὑπόκωφος, κλεισμένος θόρυ-
βος ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, μέσ ἀπ τὸ
σπίτι. Κάποιοι ἀνεβαίνει τὴ σκάλα.
Ἔρχεται, ἔρχεται ἀκατάπαυστα. Εἶ-
ναι ἐδῶ, εἶναι ἀπὸ ὦρα ἐδῶ, προσπερ-
νάει. Καὶ πάλι ὁ δρόμος. Ἐνα κορίτσι
τσιρίζει: Ah tais-toi, je ne veux plus.
Τὸ τράμ χυμάει φρενιασμένο, πάνω
ἀπ αὐτό, πάνω ἀπ ὅλα. Κάποιοι φω-
νάζει. Ἄνθρωποι τρέχουν, προσπερ-
νιοῦνται. Ἐνας σκύλος γαυγίζει. Τὶ
ἀνακούφισι: ἕνας σκύλος. Πρὸς τὸ πρῶν
μάλιστα λαλεῖ κ' ἕνας πετεινός, καὶ
τοῦτο εἶναι εὐεργεσία δίχως ὄρια.
Ἔστερα ἀποκοιμοῦμαι ξαφνικά.

ΑΥΤΟΙ εἶναι οἱ θόρυβοι. Ὅμως

υπάρχει κάτι εδώ, πού είναι φοβερότερο: ή ησυχία. Νομίζω, σε μεγάλες πυρκαϊές έρχεται κάποτε μια τέτοια στιγμή έσχατης έντασεως, τὰ τόξα του νερού χαμηλώνουν, οι πυροσβέστες δέν σκαρφαλώνουνε πιά, κανείς δέν σαλεύει. Άθόρυβα ξεσέρνει επάνω ένα γείσωμα μαύρο, κ' ένας τοίχος ψηλός, πού πίσω του ύψωνεται ή φωτιά, γέρνει, άθόρυβα. Όλοι στέκουν και περιμένουν με άνασηκωμένους τούς ώμους, με τὰ πρόσωπα συνεσπασμένα πάνω απ τὰ μάτια, τὸ φοβερό χτύπημα. "Έτσι είναι εδώ ή ησυχία.

ΜΑΘΑΙΝΩ νά βλέπω. Δέν ξέρω, πούθε προέρχεται αυτό, δλα εισχωρούνε βαθύτερα μέσα μου δίχως νά σταματάνε εκεί, όπου άλλοτε παίρνανε πάντα ένα τέλος. Έχω ένα έσώτερο, πού δέν τὸ φανταζόμουν. Όλα τώρα πηγαίνουν εκεί. Δέν ξέρω, τι συμβαίνει αυτού.

"Έγραφα σήμερα ένα γράμμα, σ' αυτό επάνω μου έκανε εντύπωση, πώς βρίσκομαι εδώ μόλις τρεις έβδομάδες. Τρεις εβδομάδες κάπου άλλο, στην έσοχή λόγου χάρι, θάτανε σά μια μέρα, έδω είναι χρόνια. Κι ούτε θα ξαναγράψω πιά γράμμα. Για τὸ αὐτό λόγο νά πω σε κάποιον, ότι μεταβάλλομαι; "Όταν μεταβάλλομαι, δέ μένω βέβαια αυτός πού ήμουν, κι άφου γίνομαι κάτι διαφορετικό απ δ,τι ως τώρα, είναι φανερό, πώς δέν έχω γνωστούς. Και σε ξένους, σε ανθρώπους, πού δέ με γνωρίζουν, αδύνατο νά γράψω.

ΔΕΝ τώχω πει; Μαθαίνω νά βλέπω. Ναι. Άρχίζω. Τὰ καταφέρνω άσκημα ακόμα. Όμως θά έπωφεληθω τὸν καιρό μου.

Νά μήν τὸ νοιώσω λόγου χάρι ποτέ, πόσα πρόσωπα υπάρχουν. Υ.πάρχουν ένα πλήθος άνθρωποι, όμως πολύ περισσότερα πρόσωπα, επειδή ό καθένας έχει περίσσια. Υπάρχουν άνθρωποι, πού φορᾶνε χρόνια τὸ ίδιο πρόσωπο, φυσικά φθείρεται, ζαρώνει,

σπάνει στις ρυτίδες, φαρδαίνει σαν τὰ γάντια, πού φόρεσε κανείς στο ταξίδι. Είναι οικονομικοί, άπλοϊκοί άνθρωποι: δέν τὸ αλλάζουν, δέν τὸ καθαρίζουνε καν. Είναι καλὸ αρκετά, ισχυρίζονται, και ποιος μπορεί νά τούς αποδείξει τὸ εναντίο; Τώρα, βέβαια, έρωτᾶται, άφου έχουν πολλά πρόσωπα, τί τὰ κάνουνε τ' άλλα; Τὰ φυλάγουν. Θα τὰ φορέσουν τὰ παιδιά τους. Όμως συμβαίνει νά βγαίνουν και οι σκύλοι τους έξω μ' αυτά. Γιατί όχι; Τὸ πρόσωπο είναι πρόσωπο.

"Άλλοι βάζουν τὰ πρόσωπά τους με γρηγοράδα τρομαχτική, τὸ ένα ύστερα απ άλλο και τὰ φθείρουν. Τους φαίνεται στην αρχή, πώς θάχουν για πάντα, ωστόσο είναι μόλις σαράντα. Ίδου κιόλας τὸ τελευταίο. Τοῦτο έχει φυσικά τὴν τραγικότητά του. Δέν είναι συνηθισμένο νά προφυλάγουνε πρόσωπα, τὸ τελευταίο τους χάλασε σε όχτὸ μέρες, τρύπησε, σε πολλές μεριές είναι φτενὸ σαν χαρτί, κ' ύστερα προβάλλει κάπου-κάπου τὸ υπόστρωμα, τὸ μὴ-πρόσωπο και μ' αυτό τριγυρίζουν.

"Όμως ή γυναίκα, ή γυναίκα: ήταν ολόκληρη βυθισμένη στον έαυτό της, σκυφτή μες στα χέρια της. Ήταν στη γωνία rue Notre Dame-des-champs. Άρχισα νά βαδίζω σιγά, μόλις τὴν είδα. Όταν φτωχοί άνθρωποι συλλογίζονται, δέν πρέπει νά τούς ένοχλοῦνε. Ίσως και τούς έρθει στο νοῦ μολαταῦτα.

Ό δρόμος ήταν πολὺ έρημος, ή έρημία του ανιούσε και μου έπαιρνε τὸ βήμα κάτω απ' τὰ πόδια και κροτούσε με τοῦτο τριγύρω, πέρα-δῶθε, όπως μ' ένα ξευλοπάπουτσο. Ή γυναίκα τρώμαξε και σηκώθηκε απ τὸν έαυτό της, πολὺ γρήγορα, πολὺ απότομα, ώστε τὸ πρόσωπο έμεινε μέσα στα δυὸ χέρια. Μπόρεσα νά τὸ ιδῶ μέσα, τὸ βαθουλὸ του σχήμα. Μοῦ κόστισε άπερίγραπτη προσπάθεια, νά μείνω σε τοῦτα τὰ χέρια και νά μήν κυττάξω, τί είχε άποσπαστεί απ αυτά. Μ' έπιασε φρίκη, νά βλέπω ένα πρόσωπο ά-

πὸ μέσα, μολαταῦτα φοβόμουν ακόμα περισσότερο τὸ γυμνὸ πληγωμένο κεφάλι, δίχως πρόσωπο.

ΦΟΒΟΥΜΑΙ. Για τὸ φόβο πρέπει νά κάνει κανείς κάτι, όταν τὸν αποχτήσει μιὰ φορά. Θάταν πολὺ άσκημο, ν' άρρωστήσω εδώ, κ' αν κανενὸς του έρχόταν στο νοῦ, νά με μεταφέρει στο Hotel-Dieu, σίγουρα θά πέθαινα αυτού. Τοῦτο τὸ ξενοδοχείο είναι ένα ξενοδοχείο ευχάριστο, φοβερά πολυσύχναστο. Μόλις μπορεί κανείς νά κυττάξει τὴν πρόσοψη του καθεδρικοῦ ναοῦ του Παρισιοῦ δίχως τὸν κίνδυνο, νά πατηθεῖ απ ένα απ τὰ πολλά άμάξια, πού πρέπει νά μποῦνε εκεί μέσα, περνώντας ὅσο τὸ δυνατό γρήγορα πάνω απ τὴν άνοιχτή πλατεία. Είναι μικρά λεωφορεία, πού κουδουνίζουν άδιάκοπα, κι ὁ ίδιος ὁ δούκας του Σαγκάν θάπρεπε νά σταματήσει τὴν άμαξία του, όταν ένας τόσο μικρὸς μελλοθάνατος τῶχη βάλει στο νοῦ του, νά θέλει ολότσα για τὸ ξενοδοχείο του Θεοῦ. Οι μελλοθάνατοι είναι ξεροκέφαλοι, κι ολόκληρο τὸ Παρίσι κοντοστέκεται, όταν ή madame Legrand, brocanteuse απ τὴ rue des Martyrs, έρχεται πρὸς μιάν ὠρισμένη πλατεία τῆς Cité. Πρέπει νά παρατηρηθεῖ, πώς αυτά τὰ δαιμονιαμένα μικρά άμάξια έχουν τζάμια γαλακτώχρωμα πού κινοῦν φοβερά τὸ ένδιαφέρον και πού πίσω τους μπορεί κανείς νά φανταστεῖ τις πιὸ εξαισίες αγωνίες: για τοῦτο είναι αρκετὴ ή φαντασία μιὰς consierge. Έχει κανείς περισσότερη φαντασία και τὴν στρέψει πρὸς άλλες διευθύνσεις, τότε τὰ συμπεράσματα είναι καθαυτὸ άπεριόριστα. Ὡστόσο είδα νά φτάνουν και άνοιχτές άμαξες, άμαξες αγοραῖες με άνασηκωμένο τὸ σκέπασμα, πού πήγαιναν με τὴ συνηθισμένη διατίμησι: Δυὸ φράγκα για κάθε ὠρα θανάτου.

ΤΟΥΤΟ τὸ έξοχο ξενοδοχείο είναι πολὺ παλιό, απὸ τὴν εποχή ακόμα του βασιλῆ Χλοδοβίγου πεθαίνανε εκεί μέσα σε μερικά κρεβάτια. Τώρα πεθαίνουν σε 559 κρεβάτια. Φυσικά κατὰ τρόπον βιομηχανικό. Με τέτοια κολοσσιαία παραγωγή δέν φτιάνεται τόσο καλὰ ὁ κάθε θάνατος χωριστὰ, ὅμως δέν πρόκειται γι' αυτό. Τὸ πλήθος κάνει τὸν θάνατο. Ποιὸς δίνει ακόμα σήμερα κάτι για έναν καλοδουλεμένο θάνατο; Κανένας. Άκόμα και οι πλούσιοι, πού θά μπορούσαν αλήθεια νά πεθάνουν διεξοδικά, αρχίζουν νά γίνονται βαρετοὶ και άδιάφοροι: ή έπιθυμία, νάχει κανείς έναν ιδιαίτερο θάνατο, γίνεται ὄλο και σπανιότερη. Λίγο ακόμα και θᾶνα τόσο σπάνιος ὅσο και μιὰ ιδιαίτερη ζωή. Θεέ μου, δλα εἶνε εδώ. Έρχεται κανείς, βρίσκει μιὰ ζωή, έτοιμη, δέν έχει παρὰ νά τὴ φορέσει. Θέλει κανείς νά φύγη ή άναγκάζεται νά τὸ κάνει: Λοιπόν, δίχως κόπο: Voi-là votre mort, monsieur. Πεθαίνει κανείς ὅπως άκριβῶς τὸν έρχεται. Πεθαίνει τὸν θάνατο, πού άνήκει στην άρρώστια, πού έχει κανείς (επειδή απὸ τότε πού ξέρουνε ὅλες τις άρρώστιας, ξέρουνε έπίσης, πώς οι διάφοροι θάνατοι άνήκουν στις άρρώστιας κι όχι στους ανθρώπους: και ὁ άρρωστος δέν έχει σά νά λέμε νά κάνει τίποτα).

Στὰ σανατόρια, όπου πεθαίνουν με τέτοια προτίμησι και με τόσην ευγνωμοσύνη πρὸς τούς γιατροὺς και τις αδελφές, πεθαίνουν έναν θάνατο καθιερωμένον απ τὸ κατάστημα: αυτό τὸ βλέπουν μ' ευχαρίστησι. Όταν ὅμως πεθαίνει κανείς στο σπίτι, είναι φυσικό νά διαλέξει εκείνον τὸν ευγενικὸν θάνατο τῶν καλῶν κύκλων, με τὸν ὅποιο αρχίζει κιόλας τρόπον τινὰ ή κηδεία πρώτης τάξεως και ολόκληρη ή ακολουθία τῶν θαυμάσιων έθίμων της. Και στέκουν τότε μπρὸς σ' ένα τέτοιο σπίτι οι φτωχοὶ και χορταίνουν θέαμα. Ὁ δικὸς τους ὁ θάνατος είναι φυσικά κοινός, χωρίς δια-

τυπώσεις. Είναι εύτυχεϊς, όταν βροῦνε ἕναν, πού νά τούς ταιριάζει κάπως. Πολύ φαρδύς μπορεί νάναϊ : πάντα μεγαλώνει κανείς λίγο ἀκόμα. Μονάχα όταν δέν κλείνει πάνω στό στήθος ἡ πνίγει, τότες εἶναι στενόχωρα.

ΟΤΑΝ ἀναλογίζομαι τό σπίτι, δπου δέν μένει πιά τώρα κανείς, πιστεύω, πρέπει νάτανε ἄλλοτε διαφορετικά. Ἄλλοτε ξέρανε (ἡ τό μαντεύανε ἴσως), πῶς εἶχαν τόν θάνατο μέσα τους, ὅπως ὁ καρπός τόν πυρήνα. Τά παιδιά εἶχαν ἕναν μικρόν μέσα τους καί οἱ ἡλικιωμένοι ἕναν μεγάλον. Οἱ γυναῖκες τόν εἶχαν στόν κόλπο καί οἱ ἄντρες τόν στήθος. Αὐτόν εἶχαν καί τοῦτο τούς ἔδινε μιάν ἰδιόζουσα ἀξιοπρέπεια καί μιάν ἡρεμὴ περηφάνεια.

Ἀκόμα καί στόν παπού μου, τό γέρο αὐλικό Μπρίγκε, τῶβλεπε κανείς, πῶς κουβαλοῦσε μέσα του ἕναν θάνατο. Καί τι εἶδους θάνατος: δυό μῆνες μακρὺς καί του θορυβώδης, ὥστε ἀκουγότανε ἴσαμε τό παράσπιτο ἔξω.

Τό μακρὺ, παλαιό ἀρχοντικό ἦταν πολὺ μικρὸ γιὰ τοῦτον τὸ θάνατο, φαινόταν, σὰ νάπρεπε νά χτίσουν πρόσθετες πτέρυγες, ἐπειδὴ τὸ σῶμα τοῦ αὐλικοῦ ὄλο καί μεγάλωνε καί ἤθελε νά τόν μεταφέρουν ὀλοένα ἀπὸ τόν ἕναν τόπο στόν ἄλλον, καί ὠργίστηκε τρομερά, ὅταν προτοῦ ἀκόμα τελειώσει ἡ μέρα, δέν ὑπῆρχε ἄλλο δωμάτιο, ὅπου νά μὴν εἶχε κίβλας πλαγιάσει. Κ' ὕστερα δλόκληρη ἡ ποιμπή τῶν ὑπηρετῶν καί ὑπηρετριῶν καί σκύλων, πού εἶχε πάντα γύρω του, ἀνέβηκε τῆ σκάλα καί, προηγούμενου τοῦ ἀρχιθαλαμηπόλου μπήκε μέσα στήν κάμαρη τοῦ θανάτου τῆς μακαρίτισσας μητέρας του, πού εἶχε διατηρηθεῖ ὀλοτέτα στήν κατάσταση, στήν ὁποῖαν τὴν ἐγκατέλειψαν πρὶν ἀπὸ εἴκοσι τρία χρόνια καί

πού κανείς δέν ἐπιτρέπονταν ἄλλοτε νά πατήσῃ. Τώρα εἰσέβαλεν αὐτοῦ μέσα δλόκληρο τοῦτο τὸ σοῦρμιο. Τὰ παραπετάσματα τραβήχτηκαν καί τὸ ρωμαλαῖο φῶς ἑνός καλοκαιριάτικου δειλινοῦ ἔρευνοῦσε ὄλα τὰ δειλά, ξαφνισμένα ἀντικείμενα καί περιστρέφονταν ἀδέξια μέσα στοὺς ξεσκεπασμένους καθρέφτες. Καί τὸ ἴδιο κἀναν καί οἱ ἄνθρωποι. Ὑπῆρχαν αὐτοῦ ὑπηρετρίες, πού ἀπὸ περιέργεια δέν ξέρανε πού βρίσκονταν ἐκείνη τῆ στιγμή τὰ χέρια τους, νεαροὶ ὑπῆρέτες, πού ὄλα τὰ κυττάζανε χάσκοντας καί γεροντότεροι, πού τριγυροῦσαν καί προσπαθοῦσαν νά θυμηθοῦν, τί τοὺς εἶχαν διηγηθεῖ γιὰ τοῦτο τὸ κλειδωμένο δωμάτιο, ὅπου τώρα εὐδόκησε νά βρίσκονταν.

Ὅμως πρὸ πάντων στοὺς σκύλους φαινότανε ὑπερβολικὰ ἐνδιαφέρουσα ἡ παραμονή σ' ἕναν χώρο, ὅπου ὄλα τὰ πράματα μυρίζανε. Τὰ μεγάλα, λεπτά, ρούσικα λαγωνικὰ τρέχανε ἀπασχολημένα πέρα δῶθε πίσω ἀπὲς τὴν πολυθρόνες, διέσχίζαν μὲ μακρὺ χορευτικό βῆμα μὲ λικνιστικές κινήσεις τὴν κάμαρη, ὠρθωνονταν, καθὼς τὰ σκυλιά πάνω στοὺς θυρούς, κ' ἐκύτταζαν, μὲ τὰ λεπτὰ πόδια στηριγμένα πάνω στό λευκόχρυσο περβάζι τοῦ παραθύρου, μὲς στήν αὐτὴ δεξιά καί ἀριστερά μὲ μύτερο, περίεργο πρόσωπο καί μὲ τὸ μέτωπο συνεσπασμένο πρὸς τὰ πίσω. Μικροὶ, κίτρινοι σάν τὰ γάντια, μασοῖκοι κάθονταν κοντὰ στό παράθυρο, πάνω στὴ φαρδιά, μεταξωτὴ πολυθρόνα μὲ τὸ ἐρεισίνωτο, μὲ τὰ πρόσωπα, σὰ νὰ ἦσαν ὄλα ἐν τάξει, κι' ἕνα ἄδρότριχο κυνηγικό σκυλί μὲ δυσάρεστην ὄψη, ἔτριβε τῆ ράχη του στὴ γωνιά ἑνός τραπεζιοῦ μὲ χρυσὰ πόδια, ἐνῶ πάνω στό ζωγραφισμένο του ἄβασκα ἐτρέμανε τὰ φλυτζάνια τῶν Σεβρῶν.

Ναί, ἦταν μιὰ τρομερὴ ἐποχὴ γιὰ τοῦτα τὰ ἀφηρημένα, κοιμισμένα ἀντικείμενα. Συνέβηκε νὰ πῆσουν μέσα ἀπὸ βιβλία, πού ἀνοίξε ἀδέξια κάποιιο βιαστικό χέρι, φύλλα ρόδων, πού

ποδοπατηθήκανε· μικρὰ ἀδύνατα ἀντικείμενα ἀρπάχτηκαν καί, ἀφοῦ σπάσανε ἀμέσως, παρατήθηκαν πάλι γρήγορα, κάποιιο κρυμμένο χώθηκε πίσω ἀπὸ τὸ χρυσὸ διχτυωτὸ τοῦ τζακιῦ. Καί ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸν ἔπεφτε κάτι, ἔπεφτε ὑπόκωφα πάνω στό χαλί, ἔπεφτε ἡχηρὰ πάνω στό σκληρὸ παρκέτο, ὅμως κάπου-κάπου τσακίζότανε, ράγιζε διαπεραστικά ἢ ἔσπανε σχεδὸν ἀθόρυβα, ἐπειδὴ τοῦτα τὰ ἀντικείμενα, χαϊδεμένα καθὼς ἦσαν, δέν ἀνέχονταν κἀνένα πῆσιμο.

Καί ἂν κανενὸς τοῦ ἐρχόταν στό νοῦ νά ρωτήσῃ ποιά ἦταν ἡ αἰτία ὄλων αὐτῶν, πού εἶχαν ἐπισύρει πάνω σὲ τοῦτο τὸ μετὰ φόβου φυλαγμένο δωμάτιο τὸ πλῆθος κάθε καταστροφῆς, —θὰ ὑπῆρχε μιὰ ἀπάντησι: ὁ θάνατος.

Ὁ θάνατος τοῦ αὐλικοῦ Χριστόφορου Ντέτλεφ Μπρίγκε στό Οὐλσγκωρντ. Ἐπειδὴ αὐτὸς κοίτονταν ξεχειλίζοντας φαρδύ ἀπὸ πάνω ἀπὲς τὴν μαρὰ του στολή, καταμεσῆς πάνω στό πάτωμα, ἀσάλευτος. Στὸ μεγάλο του, ξένο, σὲ κανένα πιά γνώριμο πρόσωπό του, ἦσαν τὰ μάτια κλεισμένα: δέν ἔβλεπε τί συνέβαινε. Στὴν ἀρχὴ δοκιμάσανε νὰ τὸν ξαπλώσουν στό κρεβάτι, ὅμως αὐτὸς ἐναντιώθηκε, ἐπειδὴ μισοῦσε τὰ κρεβάτια ἀπὸ τίς πρώτες ἐκεῖνες νύχτες, πού μεγάλωσεν ἡ ἀρρώστια του, Ἄλλωστε καί τὸ κρεβάτι ἐκεῖ πάνω ἀποδείχτηκε πολὺ μικρὸ καί δέν ἔμενε ἄλλο, παρὰ νὰ τὸν ξαπλώσουν ἔτσι πάνω στό χαλί· ἐπειδὴ κάτω δέν ἤθελε νὰ κατέβῃ.

Ἦταν λοιπὸν ξαπλωμένος καί θάλεγε κανείς, πῶς εἶχε πεθάνει. Οἱ σκύλοι φύγανε, μιὰ καί ἄρχιζε σιγὰ νὰ σκοτεινιάζει, ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλον μέσα ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς πόρτας, μονάχα ὁ ἀδρότριχος μὲ τὸ δυσάρεστο πρόσωπο καθότανε κοντὰ στόν κύριό του, κ' ἕνα ἀπὸ τὰ φαρδιά του, μαλλιαρὰ μπροστινὰ πόδια ἀκουμποῦσε πάνω στό μεγάλο, γκρίζο χέρι τοῦ Χριστόφαρου Ντέτλεφ. Ἐ-

πίσης καί οἱ περισσότεροὶ τῆς ὑπηρεσίας στεκόντανε τώρα ἔξω στό λευκὸ διάδρομο, πού ἦταν φωτεινότερος ἀπὲς τὴν κάμαρη· ὅμως ἐκεῖνοι, πού εἶχαν μείνει ἀκόμα μέσα, κυττάζανε κάποτε κρυφὰ πρὸς τὸ μεγάλο σωρὸ, πού σκοτεινιάζε καταμεσῆς, κ' εὐχονταν, νὰ μὴν εἶναι πιά τίποτα ἄλλο παρὰ ἕνα μεγάλο φόρεμα πάνω ἀπὸ ἕνα καταστραμμένο πρᾶμα.

Ὅμως ἦταν ἀκόμα κάτι. Ἦταν μιὰ φωνή, ἡ φωνή, πού πρὶν ἀπὸ ἑπτὰ ἑβδομάδες ἀκόμα κανείς δέν ἐγνώριζε: ἐπειδὴ δέν ἦταν ἡ φωνή τοῦ αὐλικοῦ. Δέν ἦταν ὁ Χριστόφορος Ντέτλεφ ἐκεῖνος, στόν ὁποῖον ἀνήκεν ἡ φωνή· ἦταν ὁ θάνατος τοῦ Χριστόφορου Ντέτλεφ.

Ὁ θάνατος λοιπὸν τοῦ Χριστόφορου Ντέτλεφ ζοῦσε ἐδῶ καί πολλές, πολλές μέρες στό Οὐλσγκωρντ καί κουβέντιαζε μὲ ὄλους καί ζητοῦσε. Ζητοῦσε νὰ τὸν κουβαλοῦνε, ζητοῦσε τὸ γαλάζιο δωμάτιο, ζητοῦσε τὸ μικρὸ σαλόνι, ζητοῦσε τὴν αἴθουσα. Ζητοῦσε τοὺς σκύλους, ζητοῦσε νὰ γελοῦνε, νὰ μιλοῦν, νὰ παίζουν καί νὰ σπαινοῦν καί ὄλα ταυτόχρονα. Ζητοῦσε νὰ βλέπει φίλους, γυναῖκες καί ἀνθρώπους πού εἶχαν πεθάνει, καί ζητοῦσε κι ὁ ἴδιος νὰ πεθάνει: ζητοῦσε. Ζητοῦσε κ' ἐφώναζε.

Ἐπειδὴ, ὅταν ἦρθε ἡ νύχτα κ' ἐδοκίμαζαν ν' ἀποκοιμηθοῦνε ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς κατάκοπους ὑπῆρέτες, πού δέν εἶχαν ὑπηρεσία, τότε φώναζε ὁ θάνατος τοῦ Χριστόφορου Ντέτλεφ, φώναζε καί στέναζε, μούγγριζε τόσο πολὺ κ' ἔτσι ἀδιάκοπα, ὥστε οἱ σκύλοι, πού στήν ἀρχὴ οὐρλιάζανε μαζί, βουβῶθηκαν καί δέν τολμοῦσαν νὰ πλαγιάσουν, καί, ὄρθιοι πάνω στὰ μακρὰ τους, λεπτὰ, τρεμάμενα πόδια, φοβοῦνταν. Κι ὅταν ἄκουσαν στό χωριὸ μέσα ἀπὲς τὴν πλατυάν, ἀσημένια, δανικὴ καλοκαιριάτικη νύχτα, πῶς ἐμούγγριζε, σηκώθηκαν ὅπως στὴ θύελλα, ντύθηκαν καί μείνανε καθισμένοι γύρω ἀπὲς τὴ λάμπα ἀμίλητοι. Ὡς πού νὰ περάσει. Καί τίς γυναῖκες, πού κόν-

τευαν να γεννήσουν, τις έβρασαν να κοιμηθούνε στις πιο άπομακρυσμένες κάμαρες και στους πιο άποκρυφους κοιτώνες· όμως αυτές το άκουσαν, το άκουσαν σά νάταν μέσα στο ίδιο τους σώμα, και ίκέτυαν, να τις αφήσουν να σηκωθούν, κ' ήρθαν λευκές και φαρδυές, και καθήσανε πλάι στους άλλους με τὰ σβυσμένα τους πρόσωπα. Και οι άγγελάδες, που γεννούσαν αυτόν τόν καιρό, μείναν κλεισμένες και δίχως βοήθεια, και μιανής τής τραβήξανε τὸ νεκρὸ καρπὸ με ὄλα τὰ σπλάχνα ἀπ τὴν κοιλιὰ, ἀφοῦ δὲν ἔλεγε καθόλου νάρθει. Κι ὄλοι κάνανε τὴν καθημερινὴ δουλειὰ τους ἄσκημα και ξεχνοῦσαν νὰ κουβαλήσουνε μέσα τὸ ἄχερο, ἐπειδὴ τὴν ἡμέρα εἶχαν τὸ φόβο τῆς νύχτας κ' ἐπειδὴ ἦσαν τόσο κουρασμένοι ἀπ τις πολλές ἀγρύπνιες και τὸ τρομαγμένο ξύπνημα, ὥστε δὲν μπορούσαν τίποτα νὰ συλλογιστοῦνε. Και ὅταν τὴν Κυριακὴ πῆγανε στὴ λευκὴν, εἰρηρικὴ ἐκκλησίαν, προσευχήθηκαν, νὰ μὴν ὑπάρξει πιὰ ἀφέντης στὸ Οὐλσγκωρντ: ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ἕνας τρομερὸς ἀφέντης. Κι ὅ,τι σκέπτονταν ὄλοι και προσεύχονταν, τὼλεγε δυνατὰ ὁ παπὰς ἀπ τὸν ἄμβωνα, ἐπειδὴ κι αὐτὸς δὲν εἶχε πιὰ νύχτες και δὲν μπορούσε νὰ νοιώσει τὸ Θεό. Και τὼλεγε κ' ἡ καμπάνα, πὸ εἶχε ἀποχτήσει ἕναν τρομερὸν ἀντίπαλο, πὸ βογγοῦσε ὀλη τὴ νύχτα, και πὸν δὲν μπορούσε νὰ κάνει τίποτα ἐναντίον του, κι ὅταν ἀκόμα ἀρχινοῦσε νὰ σημαίνει μ' ὄλο τῆς τὸ μέταλλο. Ναί, ὄλοι τὸ λέγανε, και ὑπῆρχε ἀνάμεσα στους νέους ἕνας, πὸ εἶχε ὄνειρευτεῖ, πὸς πῆγε στὸν πύργο και σκότωσε τὸν ἀφέντη με τὴν σουγκράνα τῆς κοπριάς, κ' ἦσαν τόσο ἀναστατωμένοι, τόσο ἀπαυδημένοι, τόσο ἐρεθισμένοι, ὥστε ἀφογκράζονταν ὄλοι, καθὼς διηγόταν αὐτὸς τὸ ὄνειρό του, και τὸν κυττάζανε ὄστερα δίχως νὰ τὸ ξέρουν, ἂν θάτανε ἱκανὸς γιὰ μιὰ τέτοια πράξι. "Ἐτσι αἰσθάνονταν κ' ἔτσι μιλοῦσανε σ' ὄλόκληρη τὴν περιοχὴ, ὅπου πρὶν λίγες ἔβδο-

μῶδες ἀκόμα τὸν ἀγαποῦσαν τὸν αὐλικὸ και τὸνε συμπονοῦσαν. "Ὁμως ἂν και μιλοῦσανε ἔτσι, τίποτα δὲν ἄλλαξε. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστόφορου Ντέτλεφ, πὸ κατοικοῦσε στὸ Οὐλσγκωρντ, δὲν βιοζότανε. Εἶχεν ἔρθει γιὰ δέκα ἔβδομάδες κ' ἔμεινε τόσο. Και σὲ τοῦτο τὸ διάστημα ἦταν περισσότερο ἀφέντης, ἀπ ὅ,τι ὑπῆρξε ποτὲ ὁ Χριστόφορος Ντέτλεφ Μπρίγκε, ἦταν σάν ἕνας βασιληᾶς, πὸ τὸν ἀποκαλοῦνε τὸν Τρομερὸ, ἀργότερα και γιὰ πάντα.

Αὐτὸς δὲν ἦταν ὁ θάνατος ἐνὸς κάποιου ὄδρωπικοῦ, ἦταν ὁ κακός, ἡγεμονικὸς θάνατος, πὸ σ' ὄλη του τὴ ζωὴ τὸν κουβαλοῦσε μέσα του ὁ αὐλικὸς και τὸν ἔτρεφε ἀπ τὸν ἑαυτὸ του. Κάθε περίσσευμα ὄπερηφανείας, θελήσεως και δεσποτισμοῦ, πὸ δὲν μπόρεσε νὰ χρησιμοποιήσει ὁ ἴδιος στὶς ἡσυχές του ἡμέρες, εἶχε μεταβιβαστεῖ στὸ θάνατό του, στὸ θάνατο, πὸ καθότανε τώρα στὸ Οὐλσγκωρντ και σπαταλοῦσε.

Πὸς θάβλεπε ὁ αὐλικὸς Μπρίγκε ἐκεῖνον, πὸ θὰ τοῦ ζητοῦσε νὰ πεθάνει ἕναν θάνατο διαφορετικὸν ἀπ τοῦτον; Πέθανε τὸν βαρὺ θάνατό του.

ΚΙ' ΟΤΑΝ ἀναλογίζομαι τοὺς ἄλλους, πὸν ἔχω ἰδεῖ ἦ γιὰ τοὺς ὄποιους ἔχω ἀκούσει, πάντα τὸ ἴδιο. "Ὁλοι τους εἶχαν τὸν δικὸ τους θάνατο. Οἱ ἄντρες αὐτοί, πὸ τὸν κουβαλοῦσαν στὴν πανοπλία, μέσα, σάν ἕναν αἰχμάλωτο, αὐτὲς οἱ γυναῖκες, πὸν γερνοῦσαν πολὺ και ζαρῶνανε, κ' ὄστερα πάνω σ' ἕνα πελώριο κρεββάτι, ὄπως πάνω σὲ μιὰ σκηνὴ θεάτρου, πεθαίνανε διακριτικὰ και ἡγεμονικὰ μπροστὰ σ' ὄλόκληρη τὴν οἰκογένεια, τοὺς ὄπηρετες και τοὺς σκύλους. Ναί, και τὰ παιδιὰ, ἀκόμα και τὰ μικρότερα, δὲν εἶχαν ἕναν ὄποιονδήποτε παιδικὸ θάνατο· συγκεντρῶνανε τὸν ἑαυτὸ τους και πεθαίνανε ἔτσι, ὄπως ἦσαν κ' ἔτσι, ὄπως θὰ γίνονταν.

Και τί μελαγχολικὴν ὄμορφιά, πὸν ἐπρόσδιδε αὐτὸ στὶς γυναῖκες, ὄταν ἦσαν ἔγκυες, και στεκόντανε ὄρθες, ἐνῶ μέσα στὴ μεγάλη κοιλιὰ τους, πάνω στὴν ὄποια ἀκουμποῦσαν ἄθελα τὰ λεπτὰ χέρια, ὄπῆρχαν δὺς καρποί: ἕνα παιδί κ' ἕνας θάνατος. Δὲν προέρχονταν τὸ πυκνὸ, θρεπτικὸ σχεδὸν χαμόγελο πάνω σ' ὄλότελα ἄδειο πρόσωπό τους, ἀπ' αὐτὸ, ὄτι κάποτε στοχάζονταν πὸς, μεγαλῶνανε και τὰ δὺο τους;

ΕΚΑΝΑ κάτι γιὰ τὸ φόβο. Καθόμουν ὄλόκληρη τὴ νύχτα κ' ἔγραφα και τώρα εἶμαι τόσο κουρασμένος, ὄπως ὄστερα ἀπὸ ἕναν μακρινὸ δρόμο στους ἀγρούς τοῦ Οὐλσγκωρντ. Εἶναι δὺσκολο ἀλήθεια νὰ σκέφτεσαι, πὸς ὄλα αὐτὰ δὲν ὄπῆρχανε πιὰ, πὸς στὸ παλαιὸ, μακρὺ ἀρχοντικὸ κατοικοῦνε ξένοι. Δυνατὸν στὸ λευκὸ δωμάτιο πάνω στὸ ἀέτωμα νὰ κοιμῶνται τώρα οἱ ὄπηρετριες τὸν βαρὺν, ὄγρὸν ὄπνο τους ἀπὸ τὸ βράδυ ὄς τὸ πρωί.

Και δὲν ἔχεις κανέναν και τίποτα και περιφέρεσαι στὸν κόσμο με μιὰ βαλίτσα και μιὰ κάσα βιβλία και κυρίως χωρὶς περιέργεια. Τὴ ζωὴ εἶναι αὐτὴ ἀλήθεια: δίχως σπῆτι, ἄκλῆρος, δίχως σκύλους. Νᾶχε κανεὶς τοῦλάχιστο τὶς ἀναμνήσεις του. "Ὁμως ποῖος τις ἔχει αὐτές; Νᾶταν ἐδῶ τὰ παιδιὰτικὰ χρόνια, μὰ αὐτὰ εἶναι σάν θαμμένα. Ἴσως πρέπει νὰ γεράσει κανεὶς, γιὰ νὰ μὴν ὄπῆρσει νὰ τὰ πλησιάσει ὄλα αὐτὰ. Καλὰ θᾶναι, σκέπτομαι, νὰ γεράσω.

ΣΗΜΕΡΑ ἦταν ἕνα ὄμορφο, φθινοπωριάτικο πρωῖνὸ. Περπατοῦσα στὸν Κεραμικὸ. "Ὁλα ὄσα βρισκόνταν κατὰ τὴν ἀνατολή, κατάντικρυ στὸν ἥλιο, ἔλαμπαν ἐκθαμβωτικὰ. Αὐ-

τὰ πὸν φωτίζονταν, περιβάλλονταν ἀπὸ τὴν ὄμίχλη, σάν ἀπὸ ἕναν γκριζο, φεγγερὸ πέπλο. Στους κήπους, πὸν δὲν εἶχαν ἀκόμα ξεσκεπαστεῖ, ἡλιάζονταν τὰ ἀγάλματα, γκριζὰ μέσα στὸ γκριζο. Μερικὰ λουλοῦδια στὶς μακρὺς πρασιές ἀνασηκῶνονταν κ' ἔλεγαν: Κόκκινο, με μιὰ φωνὴ τρομαγμένη. "ὄστερα ἦρθεν ἕνας πολὺ ψηλὸς, λυγερός ἄντρας, στρίβοντας τὴ γωνιὰ ἀπ τὰ Ἐλῴσια Πεδία· βαστοῦσεν ἕνα δεκανίκι, ὄμως ὄχι πιὰ χωμένο κάτω ἀπὸ τὴν μασχάλη,—τὸ κρατοῦσε μπροστὰ του, ἄλαφρά, κ' ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, τὸ ἔστηνε γερά και με κρότο, σάν ἕνα κηρύκειο. Δὲν μπορούσε νὰ καταπνίξει ἕνα χαροῦμένο χαμόγελο και χαμογελοῦσε περνώντας μπροστὰ ἀπ ὄλα, πρὸς τὸν ἥλιο, τὰ δέντρα. Τὸ βῆμά του ἦταν δειλὸ ὄπως ἐνὸς παιδιοῦ, ὄστόσο ἀσυνήθιστα ἄλαφρὸ, γεμάτο ἀνάμνησι σὲ παληοῦς περιπάτους.

ΠΟΣΑ δὲν κατορθώνει ἕνα τόσο μικρὸ φεγγάρι! Εἶναι μέρες, πὸν εἶναι γύρω σου ὄλα φωτεινὰ, ἀνάλαφρα, μόλις προσδιορισμένα μέσα στὴν φωτεινὴν ἀτμόσφαιρα κ' ὄστόσο σαφῆ. Τὰ πιὸ κοντινὰ παίρνουνε κιόλας τόνους μακρινούς, εἶναι ἀπομακρυσμένα, δειχνόνται μόνο, δὲν προσφέρονται· και ὄ,τι ἔχει σχέση με τὸ διάστημα: ὄ ποταμὸς, οἱ γέφυρες, οἱ μακροὶ δρόμοι και οἱ πλατεῖες πὸν φθείρονται, αὐτὸ ἔχει ἀφήσει πίσω του τὸ διάστημα, ζωγραφισμένο ἐπάνω του ὄπως ἐπάνω σὲ μετᾶξι. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν νὰ εἰπωθεῖ, τί μπορεῖ νᾶναι ἕνα ἀνοιχτὸ πράσινο ἀμάξι πάνω στὴν Pont-neuf, ἦ ἕνα ὄποιοδήποτε κόκκινο, πὸν δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ κρατήσει, ἦ και μονῶχα ἕνα τοιχοκόλλημα πάνω στὸ μεσότοιχο ἐνὸς συγκροτήματος γκριζῶν σπιτιῶν. "Ὁλα εἶναι ἀπλοποιημένα, φερμένα σὲ μερικὰ σωστά, φωτεινὰ ἐπιπεδὰ καθὼς τὸ πρῶσωπο σ' ἕνα πορτραῖτο τοῦ Manet.

Και τίποτα δέν είναι άσήμαντο και περιττό. Οι βιβλιοπαλαισιπώλες στο Καί άνοιγουν τις κάσες τους και τό νωπό ή μεταχειρισμένο κίτρινο τών βιβλίων, τό μενεξεδέμένο καφετί τών τόμων, τό άπλόχωρο πράσινο ένός λευκάματος: όλα είναι σύμφωνα, όλα έχουν άξία, όλα συμμετέχουν και άποτελούν μιάν άπαρτία, πού τίποτα δέν της λείπει.

ΚΑΤΩ είναι τό άκόλουθο σύμπλεγμα: ένα μικρό χειραμάξι, πού τό σπρώχνει μιá γυναίκα· στο μπροστινό του μέρος ένα όργανέτο, στο μάκρος. Άπό πίσω, λοξά, ένα παιδικό πανεράκι, μέσα στο όποιο στέκει όρθιο ένα μικρούλικο, χαρούμενο, φορώντας τη σκούφια του, και πού δέν θέλει νά καθήσει. Άπό καιρό σέ καιρό γυρίζει ή γυναίκα τό όργανέτο. Τό μικρούλικο ξανασηκώνεται τότε στο πανεράκι του χτυπώντας τά πόδια, κ' ένα μικρό κοράσι μ' ένα κυριακιάτικο πράσινο φόρεμα χορεύει και χτυπάει τό τύμπανο πρós τά παράθυρα έπάνω.

ΝΟΜΙΖΩ, θάπρεπε κάτι ν' άρχίσω νά γράφω, τώρα πού μαθαίνω νά βλέπω. Είμαι στά είκοσιοχτά, και δέν έχει γίνει τίποτα σχεδόν. "Άς επαναλάβουμε: έγραψα μιá σπουδή για τόν Καρπάτσιο, πού είναι κακή, ένα δράμα, πού όνομάζεται «Γάμος» και πού θέλει ν' άποδείξει κάτι ψεύτικο με διφορούμενα μέσα, και τίχους. "Όμως άχ, με τούς στίχους κατορθώνει κανείς τόσο λίγα, όταν τούς γράφει νωρίς. Θάπρεπε νά περιμένει κανείς με τούς στίχους, και νά μαζεύει νόημα και γλυκύτητα μιάν ολόκληρη ζωή, κι άν είναι δυνατό μιá μακρυστή ζωή, κ' ύστερα, ολότελα στο τέλος, ίσως κπορούσε κανείς τότε νά γράψει δέκα σειρές, πού νάναι καλές. Έπειδή οι

στίχοι δέν είναι αισθήματα, καθώς νομίζουν οι άνθρωποι (αυτά τ' άποχτάει κανείς άρκετά νωρίς),—είναι έμπειρίες. Για έναν στίχο πρέπει νά ιδεί κανείς πολλές πολιτείες, ανθρώπους και πράματα, πρέπει νά γνωρίζει κανείς τά ζώα, πρέπει νά αισθάνεται, πώς πετάνε τά πουλιά, και νά ξέρει την κίνηση, με την όποία τά μικρά λουλούδια άνοιγουν τό πρώι. Πρέπει νά μπορεί κανείς νά ξαναθυμάται δρόμους σέ άγνωστες περιοχές, άπροσδόκητες συναντήσεις και άποχαιρευτισμούς, πού τούς περιέμενε από καιρόν,—παιδιάτικες μέρες, πού μένουν ακόμα άνεξηγήτες, τούς γονείς, πού έπρεπε νά τούς πικραίναμε, όταν μας φέρναν μιá χαρά και δέν την καταλαβαίναμε (ήταν μιá χαρά για έναν άλλον—), άρρώστιες παιδικές, πού άρχίζουν τόσο άλλόκοτα με τόσες πολλές βαθυές και βαρύτες άλλαγές, ήμέρες σέ ήρεμα, περιωρισμένα δωμάτια και πρώιá στη θάλασσα, τη θάλασσα την ίδια, θάλασσες, νύχτες ταξιδιών, πού φύγαν θορυβώδεις και πετάξαμε μ' όλα τ' άστρα,—και δέν είναι ακόμα άρκετό, όταν μπορεί κανείς νά τά σκέπτεται όλα αυτά. Πρέπει νά θυμάται κανείς πολλές έρωτικές νύχτες, που καμιά τους δέν έμοιαζε με την άλλη, κραυγές γυναικών έτοιμόγεννων, κι' έλαφρές, λευκές, κοιμισμένες λεχώνες, άναμνήσεις, πού κλείνονται στον έαυτό τους. "Όμως πρέπει νά παραστάθηκε κανείς και σέ έτοιμοθάνατους, πρέπει νά κάθησε κανείς κοντά σέ νεκρούς μέσα στην κάμαρη με τό άνοιχτό παράθυρο και τούς έναλλασσόμενους θορύβους. Και δέν άρκεί ακόμα νάχει κανείς άναμνήσεις. Πρέπει νά μπορεί νά τις λησμονήσει, όταν είναι πολλές, και πρέπει νάχει κανείς τη μεγάλη ύπομονή, νά περιμένει νά ξανάρθουν. Έπειδή δέν είναι ακόμα οι ίδιες οι άναμνήσεις. Μονάχα όταν γίνουν αίμα μέσα μας, βλέμμα και χειρονομία, δίχως όνομα και δίχως νά μπορεί κανείς νά τις ξεχωρίσει

άπό μας τούς ίδιους, τότε μόνο μπορεί μιá πολύ σπάνια ώρα, νά ύψωθεί στη μέση τους και νά βγει άπ αυτές ή πρώτη λέξι ένός στίχου.

"Όμως όλοι μου οι στίχοι γεννήθηκαν διαφορετικά, ώστε δέν είναι λοιπόν στίχοι. — Και όταν έγραφα τό δράμα μου, πόσο πλανήθηκα. "Έμουν ένας μιμητής κ' ένας τρελλός, για νάχω την άνάγκη ένός τρίτου, για νά διηγηθώ για την τύχη δυό ανθρώπων, πού είχαν κάνει τη ζωή τους βαρυσά; Πόσο εύκολο έπασα στην παγίδα. Και όμως έπρεπε νά γνωρίζω, πώς αυτός ό τρίτος, πού περνάει από κάθε ζωή και λογοτεχνία, αυτό τό φάντασμα ένός τρίτου, πού δέν ύπήρξε ποτέ, δέν έχει καμιά σημασία, ώστε νά πρέπει κανείς νά τόν άρνηθει. Άνήκει στά προσήματα της φύσεως, πού πάντα πασχίζει ν' άπομακρύνει την προσοχή τών ανθρώπων άπ τά βαθύτερα μυστικά της. Είναι τό προπέτασμα, πίσω άπ τό όποιο παίζεται ένα δράμα. Είναι ό θόρυβος στην είσοδο της άφωνης ήσυχίας μιás άληθινής συγκρούσεως. Έθάλγε κανείς, πώς ύπήρξε σέ όλους δύσκολο έως τώρα, νά μιλήσουν για τούς δυό, για τούς όποιους πρόκειται· ό τρίτος, άκριβώς έπειδή είναι τόσο άνυπόστατος, είναι τό εύκολο του προβλήματος, γι' αυτόν μπορούν όλοι. Μόλις άρχίζουν τά δράματά τους, βλέπει κανείς την άνυπομονησία, νά φτάσουν στον τρίτο, μόλις μπορούν νά τόν περιμένουν. "Όταν έρθει όλα είναι καλά. "Όμως τί άνιάρó, όταν άργοπορεί, τίποτα άπολύτως δέν μπορεί νά γίνει δίχως αυτόν, όλα σταματούνε, κοντοστέκονται, περιμένουν. Ναι, όμως τί θα γινόνταν, άν μέναμε σέ τοúτο τό σταμάτημα και σ' αυτή την άναβολή; Τί θα γινόταν, κύριε δραματουργέ, και σý, Κοινόν, πού γνωρίζεις τη ζωή, άν εξαφανιζόταν, αυτός ό δημοφιλής άνθρωπος του κόσμου ή αυτός ό νεαρός αυθάδης, πού ταιριάζει σ' όλους τούς γάμους σάν άντικλείδι; Τί, άν

λόγου χάρι, τόν έπαιρνε ό διάβολος; "Άς τό ύποθέσουμε. Βλέπει κανείς με μιás την τεχνητή κενότητα τών θεάτρων· φράζονται με τόλχους σάν επικίνδυνες τρύπες, μόνο οι σκώροι από τις άκρες τών θεωρειών πέφτουν μέσα στον άβάσταχτο κενό χώρο. Οι δραματουργοί δέν απολαμβάνουν πιá τη συνοικία τους με τις βίλλες. "Όλα τά δημόσια πρακτορεία πληροφοριών ψάχνουν νά βρούνε γι' αυτούς σέ άπομακρυσμένα μέρη του κόσμου, τόν άναντικατάστατο, πού ήταν ή ύπόθεσι ή ίδια.

Και όμως άνάμεσα στους ανθρώπους δέν ζούνε αυτοί οι «Τρίτοι», παρ' ό Δύο, για τούς όποιους θα μπορούσαν νά ειπωθούν τόσα πολλά, για τούς όποιους δέν ειπώθηκε ακόμα τίποτα, άν και αυτοί ύποφέρουν και κινούνται και δέν ξέρουν πώς νά πορευτούνε.

Είναι γελοίο Κάθουμε έδω στη μικρή κάμαρή μου, έγώ, ό Μπρίγκε, πού έγινε είκοσιοχτά χρονών και πού κανένας δέν ξέρει τίποτα γι' αυτόν. Κάθουμε έδω και δέν είμαι τίποτα. Και όμως, αυτό τό τίποτα άρχίζει νά σκέπτεται και σκέπτεται, πέντε σκάλες ψηλά ένα γκρίζο παρισινό δειλινό, τούτη τη σκέψη :

Είναι δυνατό, σκέπτεται, νά μην είδε κανείς, νά μη διέγινωσε και νά μην ειπε ακόμα τίποτα τό πραγματικό και αξιόλογο; Είναι δυνατό, νάχε κανείς στη διάθεσί του αιώνας για νά ιδεί, νά σκεφτεί και νά σημειώσει, και νάφησε τούς αιώνας νά περάσουν σάν ένα σχολικό διάλειμμα, όπότε τρώει κανείς τό βουτυρωμένο του ψωμί κι' ένα μήλο;

Ναι, είναι δυνατό.

Είναι δυνατό, μ' όλες τις έφευρέσεις και τις προόδους, μ' όλον τόν πολιτισμό, τί θρησκεία και την κοσμική σοφία νάμεινε κανείς στην επίφάνεια της ζωής; Είναι δυνατό, κι' αυτήν ακόμα την επίφάνεια, πού θάτανε πάντα κάτι, νά την έσκέπασαν μ' ένα άπίστευτα άνιαρό ρούχο, ώ-

τε νά δείχνει σάν επιπλο σαλονιού τις καλοκαιρινές διακοπές ;

Ναί, είναι δυνατό.

Είναι δυνατό, νάχει παρεξηγηθεί δλόκληρη ή παγκόσμια Ιστορία; Είναι δυνατό, νάβναι τό παρελθόν ψεύτικο, έπειδή πάντα μιλάνε για τις μάζες του, άκριβώς σά νά διηγόταν για έναν συρφετό πολλών ανθρώπων, άντί νά μιλοῦν για τόν "Εναν, γύρω άπό τόν όποϊον στεκότανε αυτοί, έπειδή ήταν ξένος και πέθανε;

Ναί, είναι δυνατό.

Είναι δυνατό, νά πιστεψε κανείς, πώς πρέπει ν' αναπληρώσει ό,τι είχεν συμβεί, προτού γεννηθεί; Είναι δυνατό, πώς θάπρεπε κανείς νά υπενθυμίσει στόν καθένα, ότι έχει γεννηθεί άπ' όλους τούς προηγούμενους, και τώξερε συνεπώς και δέν θάπρεπε ν' άκούσει τούς άλλους, πού ήξεραν άλλα ;

Ναί, είναι δυνατό.

Είναι δυνατό, όλοι αυτοί οί άνθρωποι νά γνωρίζουν με άκριβεια ένα παρελθόν, πού ποτέ δέν ύπήρξε; Είναι δυνατό νά μη σημαίνουν τίποτα γι' αυτούς όλες οί πραγματικότητες; ότι ή ζωή τους κυλάει δόποτελα ασύνδετη σάν ένα ρολόγι μέσα σέ μίαν άδεια κάμαρη—;

Ναί, είναι δυνατό.

Είνε δυνατό, νά μη ξέρει κανείς τίποτα για τά κορίτσια, πού ώστόσο ζοῦνε; Είναι δυνατό, νά λέγει κανείς «οί γυναίκες», «τά παιδιά», «τ' άγόρια» και νά μη μαντεύει (νά μη μαντεύει παρ' όλη τή μόρφωση), πώς αυτές οί λέξεις άπό καιρό πιά δέν έχουν πληθυντικό, παρά άμέτρητους ένικούς ;

Ναί, είναι δυνατό.

Είναι δυνατό, πώς ύπάρχουνε άνθρωποι, πού λένε «Θεός» και πιστεύουν, πώς αυτό είναι κάτι τι κοινό;— Και κύτταξε μονάχα δυό παιδιά του σχολείου: άγοράζει τό ένα ένα μαχαιράκι και τήν ίδια μέρα άγοράζει κι ό γείτονας του ένα έντελωδ όμοιο. Και τά δείχνουν ό ένας στόν άλλον ύστερα άπό μίαν έβδομάδα τά δυό μαχαιράκια, και προκύπτει, πώς έχουν μονάχα άσήμαντες πιά όμοιότητες—τόσο διαφορετικά καταντήσανε σέ διάφορα χέρια. (Ναί, λέγει ή μητέρα του ενός πάνω σ' αυτό: όταν πρέπει πάντα νά τά χαλνάτε όλα με τό πρώτο.—) "Α έτσι λοιπόν: Είναι δυνατό νά πιστεύει κανείς, πώς θά μπορούσε νάχει έναν Θεό. χωρίς νά τόν μεταχειρίζεται;

Ναί, είναι δυνατό.

"Όταν όμως όλα τουτα είναι δυνατό, όταν έχουν έστω και μιά πιθανότητα δυνατότητας—τότε πρέπει βέβαια για χάρη όλων στόν κόσμο, κάτι νά γίνει.

"Ο πρώτος τυχών, αυτός πού έκανε αυτή τήν άνησυχαστική σκέψη, πρέπει ν' άρχίσει κάτι ν' αναπληρώνει άπό τά παραμελημένα, έτω κι άν είναι ένας όποιοσδήποτε, όχι έντελωδ ό άρμοδιώτερος: έπειδή άκριβώς δέν ύπάρχει άλλος. Αυτός ό νεαρός, άσήμαντος ξένος, ό Μπρίγκε, πρέπει νά καθήσει πέντε σκάλες ψηλά και νά γράψει, μέρα και νύχτα: ναί, πρέπει νά γράψει, αυτό θάβναι τό τέλος.

(Άκολουθεί)

Μεταφραστής: ΔΗΜ. ΣΤ. ΔΗΜΟΥ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΚΗΔΕΙΑ

Νά τόν τοποθετήσω κάπου νά πεθάνει.. Τόν είδα σ' ένα λιμάνι σημαιοστόλιστο. δέν ήξερε τό λόγο του σημαιοστολισμού. τάχα έπειδή ήταν κάποια άγνωστη γιορτή ή μήπως έπειδή έπρόκειτο νά έρθει κανένας σπουδαίος έπίσημος; οί σηματες κυμάτιζαν όπως και ή γλαυκή θάλασσα πού σπα στο μουράγιο. καπνοί άπό βαπόρια μαρτυρούσαν προθέσεις ταξειδιού. άλυσσοδεμένα, σιδηρένια καράβια στο μυχό ενός, άπό τόν άνθρωπο, κατοικημένου κόλπου. (ό κόλπος λέγεται και κόρφος, κόρφος πάλι σημαίνει και τό μέσα άπό τά ένδύματα, πού άκουμπά άπάνω σ' ανθρώπινο στήθος, μέρος, κοντά στη ζεστή και δασιά μασχάλη, πού σφιγγουμε τό θερμόμετρο για τήν παρακολούθηση τής ζέστας του σώματος άπό τήν έσωτερική καύση). εργάζονταν γέρανοι φορτοεκφόρτωσης, χοντροί σιδερένιοι γάντζοι αιώρουνταν πάνω άπό τά κεφάλια του κόσμου. εργάτες, βαστάζοι, ύπάλληλοι, έμποροι, περίεργοι, γυναίκες, παιδιά, φύλακες, στρατιώτες, χωροφύλακες, άστυνόμοι. Κάποιος με τριμμένα ρούχα, πούχε περάσει τή μέση του δρόμου του βίου, καθόταν στόν κυματοθραύστη κι έρριχνε άρμυθιά με γαντζωτό άγκίστρι για νά ψαρέψει στήν πυκνότητα των ύποθαλασσίων ρευμάτων. Πίσω άπό τά κεφάλια του κόσμου οικοδομές, οικήματα, καταλύματα, σπίτια, έπιγραφές, φωτεινές άντανakλάσεις ύαλοπινάκων, βιτρίνες, παράθυρα. μάζα άπό πράγματα άνακατωμένα και συγκεχυμένα. θό-

ρυβος άπό τήν κίνηση των τροχοφόρων πού βοηθοῦν, ένώνων, άλαφρώνουν τ' άπρόσωπα βήματα του καθενός. έν' άλλογο τιθασσεμένο άνάμεσα στα ξύλινα τιμόνια, δίπλα σέ μιά μηχανή πού τό παραβγαίνει. Βιαστικά τρεξίματα με φωνές και με χαρτιά στα χέργια. λογομαχία, συζητήσεις, κέρασματα, γλυκά του κουταλιού, καφές, λουκούμι, οῦζο. ένα παιδι ξυπόλυτο μ' άσπρη ποδιά, κουβαλάει σ' ένα μπρούτζινο δίσκο τισ παραγγελίες άπό τό καφενειό στα μαγαζιά. έπιστρέφει μ' άδειο τό δίσκο και τό στριφογυρνά στο χέρι. Τρέχοντας περνά δίπλα άπό μιά σκουριασμένη καραβίσια, παραπεταμμένη άγκυρα, πού στήριξε άλλοτε τό σκάφος άπό τήν πλάνη. τό παιδι με τήν άγκυρα έχουν σχέσεις, τήν χαιρετά άγγιζοντας τήν με τό δάχτυλο. πάνω άπό τό κεφάλι του παιδιού μιά πεταλούδα κάνει τό πέταγμά της, συντεταγμένη με ύψώσεις και πτώσεις σάν τή γραμμή πού χαράσει ό σειсмоγράφος. έρχονται ταξειδιώτες πού σπεύδουν με παγωμένα χέρια στις τσέπες, άφηρημένοι οά νά φοροῦν όλοι μυαλιά, πρόσωπα φίλων, γυναικών, πού κινούν με συστολή λευκά μαντήλια άποχαιρετισμού στήν άποβάθρα. Κόντευε νά βραδυάσει όταν ό νέος διάβηκε τόν περιβολό με τά σιδηρένια λογχωτά κάγκελα. μέσα σέ μιά κλεισμένη κάμαρη άκουσε ένα ρολόγι πού σήμαινε. «ποιός γεννιέται, ποιός πεθαίνει αυτή τήν ώρα» σκέφτηκε. στό νοῦ του πρόβαλαν εικόνες θανάτου. είδε πώς τέλειωσε, μιά νύχτα σκοτεινή του Δε-

κεμβρίου κρεμασμένος απ' ένα φανάρι του δρόμου ο ποιητής Γεράρδος ντέ Νερβάλ. άδικα ό δυστυχής είχε τρέξει με μίαν άμαξα από ρυτίσος τλησ ηέροχ, μέσα από την κλεισμένη κάμαρη που καθόταν και αναδιφούσε έφημερίδες, όταν με μιά είδηση που διάβασε πίστεψε ότι θά μπορούσε να ξανάβρει τους παραμυθένιους χορούς των παιδικών χρόνων, τά μελωδικά άσματα κοντά στον πατρικό πύργο, τότε που πρώτη φορά φίλησε άθωα τή Σύλβια, αλόιμονο δέν ήταν πεπρωμένο να ζήσει μαζί της και να εύτύχσει.

Είδε μιά κοπέλλα γνωστή του που ό άρραβωνιαστικός της τήν άφησε. άπελπισμένη έφυγε με τό πλοίο τάχα ν' αλλάξει, άν ήταν δυνατόν, σκέψεις, ή άλλοίωση δμως μέσα της είχε προχωρήσει πολύ, δέν ώφέλησεν σε τίποτα τά καινούργια ρούχα που τής έρασαν οι γονείς της σύμφωνα με τή μόδα. Έπυσε τήν ίδια νύχτα από τήν έρημη γέφυρα του πλοίου στη θάλασσα. δέν κατορθώθηκε να βρεθεί ούτε τό πτώμα της που τήν αναζήτησαν φωτίζοντας τά μεσάνυχτα με ισχυρή ήλεκτρική λάμπα. Παρόμοιες πολλές εικόνες σχημάτισαν μιά δίνη στον έγκέφαλο του νέου που του άφήρεσε τή συνείδηση του προσώπου του. Εύθύς κατόπι, από τό θόρυβο τής έκπυρσοκρότησης στράφηκε άπάνω του τό ένδιαφέρον και ή περιέργεια του παρεβρισκόμενου κόσμου. για λίγο ή κυκλοφορία στο δρόμο σταμάτησε από τό πληθος, που σπρώχονταν για να διακρίνει τήν έκφραση από τό καταμεσής πεσμένο πτώμα, έρείπιο τής άποκορύφωσης των παθών που προσβάλουν τό ανθρώπινο σχήμα. Προσέτρεξαν τά όργανα τής τάξης, ό γιατρός που ή φιλόανθρωπη έπιστημονική άρωγή του δέν ώφέλησε σε τίποτα. ένας γέρος χωρικός με τήν έντόπια ένδυμασία ήρθε με τό ξεχαρβαλωμένο δημόσιο φορείο να πάρει τό πτώμα. τό φόρτωσαν και χώρεσε μαζί, στην ίδια κάσσα, με τό πτώμα ένός

που συνέπεσε να είναι ό άσπονδος έχτρός του. έκρυσαν και τους δυό πίσω από μαύρες κουρτίνες. Τό πληθος διαλύθηκε. κάποιος κάγχασε σα να ήθελε να ύπογραμμίσει ένα νόημα που μονάχος του καταλάβαινε. μερικοί τράβηξαν προς ένα ζαχαροπλαστείο· γίνονταν συζήτηση με άναφωνήσεις «τί είμαστε τέλος πάντων! ματαιότης ματαιοτήτων, σκιά ό βίος και όνειρο». ύποσθηρίζονταν γνώμες και θεωρίες για τήν μετέπειτα ζωή, για μετεμψυχώσεις, πνεύματα, για τό ότι. σύμφωνα με τήν έννοια του χριστιανισμού, δέν πρέπει να λυπούμεστε όταν κανένας πεθαίνει.

Τήν έπομένη ό συγγενείς, που θυμήθηκαν τό δικό τους, πήραν τό πτώμα του νέου, από τό νεκροτομείο, να τό κηδέψουν. έπιτράπηκε ή έκκλησιαστική ταφή γιατί ή απαγόρευση για τό τούς αυτόχειρας, έχει άτονήσει τελευταία με τίς πολλές άπόπειρες και πάντα σχεδόν θεωρείται άρκετή ή δικαιολογία ότι ό αυτόχειρασθείς έπασχε ψυχικώς. Άκολούθησε τό πένθος, ό θρήνος, ή συνηθισμένη έκφορά του νεκρού από τό σπίτι. κλαίν ή μητέρα, τ' άδέλφια, οι συγγενείς: «άδειες οι κάμαρες, άδειο τό σπίτι, δέ με χωρά, δέ μπορώ να καθίσω, τυφλό τό παράθυρο που καθόμουνα και κεντούσα, δέν έχω ύπομονή, λέω πώς αύριο δέ θά ξεμερώσει, πώς μπορεί να ξαναρχίσουν τά πράγματα τό δρόμο τους; θρυματίστηκε τό ποτρήρι που μεταλάβαινα, που μούδινε τή γέψη ούσία, ξεδιψασμα». μέσα στην ζύλινη γεωμετρημένη κάσσα, χωρίς δροσιά και χάρη τό σώμα, στη μέση τής σάλας άκίνητος ό δικός μας που ξανά δέ τον, ανταμώνουμε. σα να φυσά χειμώνας κρώνουν γονατισμένοι όσοι όρφάνεψαν. Έένος ό πατέρας, ζένη κι' ή μάννα χωρισμένοι από τό σεντούκι μέσα στη σιωπή. Οι γέροι πώχουν καθήκον τους να φυλάγουν τίς συνήθειες τής θρησκείας σε κάθε περιστάση, έστειλαν μήνυμα στον παπα. ό παπάς έρχεται, φορά τό πετραχήλι,

εύλογεί. ό κόσμος των πρόθυμων φίλων σκηνοθετεί φανταχτερό διάκοσμο με πράγματα δανεισμένα. ή μητέρα τήν τελευταία στιγμή φέρνει ένα προσκέφαλο κεντημένο ν' άκουμπήσει τό κεφάλι του παιδιού της, ξεχνά πώς ήταν ψεύτικα τά μαλλιά του, περούκα και σκούβι να τά χτενίσει να φανούν έμορφα. κόσμος έρχεται, γνωστοί στο σπίτι που οι πόρτες είν' άφημένες άνοιχτές. Βγάζουν τό λείψανο, τό πηγαινούν, με λαμπάδες κηρυγία και θυμιάμα. από τά φορτωμένα παράθυρα σκύβουν και με στόματα στραβωμένα φωνάζουν «άντιο». προηγείται ό κλήρος με ψαλμούς και με ύμνους, με τά εξαπτέρυγα ψηλά και τους σταυρούς. στο φέρετρο που τό σηκώνουν φθισικοί τής δουλειάς, φτωχός ό πεθαμένος πλαγιάζει, τό γυάλινο σκέπασμα που έρχεται κοντήερα, βραίνει άπάνω στα μαλλιά του. άρώματα κι' εύώδη τριαντάφυλλα, ντύσιμο στ' άσπρα σα νύφη, δέ μπορούν να κρύψουν τήν παραμόρφωση. ακολουθεί τρελλός, ζητιάνος, άνήμπορος ό άδελφός μας που ζητεί να τον ελεήσουμε κι' έπαναλαμβάνει από στήθος, στο δρόμο που άνταμώνονται ό φτωχός με τον πλούσιο, τήν νεκρώσιμη ακολουθία. Προχωρούν στον άνφορικό δρόμο με τά φανάρια στους γυρμένους πασάλους, άνάμεσα σε σπίατα κλειστά με κάμαρες σκοτεινές πίσω από μπαλκόνια. περνούν απ' τό σκολείο που τά παιδιά μαζεμένα στα παράθυρα βλέπουν. ένα κοριτσάκι τή τζάμι μπροστά, με κεντημένη τραχηλιά και σκούρα ποδιά, άσπρο ξεδιπλώνει μαντήλι και κλαίγει. τά παιδιά δέ μπορούν να καταλάβουν πώς γίνεται ό,τι βλέπουμε να μην ξαναδούμε. ό Μπάριπα γέρο Θωμάς, που χάρις στην ύγεια του πέταξε στα χόρτα τήν πίπα που κάπνιζε, παράμερα καθισμένος σε μίαν αύλόπορτα, στην παλιά ένορία τής άγίας Ύπαπαντής, ξέρει που είναι τό τέρμα, διακρίνει τήν άπόσταση του δρόμου, άπ' όπου πίσω δέ γυρίζουμε. σταματούν προ-

στά στη μαύρη πόρτα με τό Α και τ' Ωμέγα, που ένώνονται τά κάγκελα, πλοκός, σύνορο, χώρισμα που τέμνεται ό κόσμος. ξεφορτώνουν τήν άμαξα και μετά, τάλογα που έξυπνητησαν τήν περιστάση, αφήνονται να ξεδιψάσουν στο συντριβάνι· κόσμος παρές, παρές σκορπών στο καφεείο, στα κέντρα, κέφι, εύωχία, άδειάζουν τά ποτήρια. Φέρνουν κι' άλλον ένα ή πομπή με τήν άμαξα που τή σέρνουν τ' άλογα. τούς περνούν μέσα από τον περίβολο πουνα μολυβένιος βαρύς ούρανός, μαύρα ψηλόκορφα δέντρα που κάβεται ό δυστυχισμένος μεταμορφωμένος σε πουλι και θρηνεί τό μονότονό του παράπονο, που ή φιλύρα φθινοπωργιάτικη μαδα τήν ξαναθιά κόμη της σε μάρμαρα παγωμένα, σε πλάκες που σκεπάζουν κυπαρισσένια σεντούκια, γεμάτο τό σεντούκι άδεια καύκαλα, κόκκαλα του σκελετού με ύπόλοιπα σάρκας, κολλημένα στις άρθρώσεις μαζί με κουρέλια, φόδες από ρούχα, κόκκαλα γυμνιασμένα που τά μάζεψαν σε τσουβάλια στους αίματοπότιστους κάμπους, όστά που ή μάννα δέ μπορεί να ξεχωρίσει ποιά ήταν πούχαν τόνομα του παιδιού της. Άπορώ με τ' ανθρώπινο σχήμα που τό συνηθίζουμε και μας φαίνεται σταθερό. έρωτώ τί σημάζουν τό κεφάλι, τά χέρια, τό κορμί; τί νόημα έχει που στέκουμαι όρθιος; τί μπορώ να πώ; ποιά μαρτυρία να δώσω; καμμιά Ισχυρή μαρτυρία δέ βρίσκω. που πρέπει να προχωρήσω; σε ποιά βάθος πρέπει να κατέβω; για να συλλάβω τό άληθινό νόημα, να βρω τή βάση, τήν έξήγηση που, ένώ έγω στέκουμαι όρθιος, ό άλλος με είδοποιεί για τό μέλλον εξαπλωμένος για πάντοτε. κλεινω τά μάτια μου για να δω με τή μνήμη τό σχήμα που έσβυσε, για ν' ανακαλύψω τή σταθερή ένότητα άνάμεσα στα δύο. πρέπει να περιορίσω τίς άνάγκες μου, να μείνω φτωχός για να θυμηθώ, να ξεδιψώ περισσότερο με τή δίψα παρά με τό νερό που πίνουμε στη βρύση. Σκύφτω

μέσα στο λάκο που τον έχουν σκάψει βαθύ. ποῦναι ὁ θεμέλιος λίθος τῆς οἰκοδομῆς που ὑψώνεται πολυέδρη, εὐρύτερη ἀπὸ τὸ χῶρο ἀκατάλυτη ἀπὸ τὸ χρόνο; βλέπουμε μόνο ἕναν ὀρισμένο ἀριθμὸ τυχαῖες ἀπόψεις. πρέπει νὰ φύγω ἀπὸ τὸν καθημερινὸ δρόμο γιὰ νὰ δῶ περισσότερο· πρέπει νὰ καθαριστῶ ἀπὸ τὸ ιδιωτικὸ μου συμφέρον που μὲ βρωμίζει. πρέπει γιὰ νὰ δεχτῶ τὴν ἑμιλία, που δὲ τὴ χωροῦν οἱ τοῖχοι κανενὸς ὕλικου κτίσματος. ράντισέ με οὐρανὲ μὲ ὕσωπο γιὰ νὰ καθαριστῶ, νὰ πλυθῶ, νὰ λευκανθῶ περισσότερο ἀπὸ τὸ χιόνι. Σκυμμένος ἀπάνω στοῦ δικοῦ μου τὸ μνημα, γυρεύω παρήγορο χαιρετισμὸ. που εἶναι τὸ περιβόλι που ἀποδρᾶ κάθε θλίψη καὶ στεναγμὸς; νὰ βρῶ τοῦ ἐρχομοῦ τῆς ἀνοιξῆς τὸ οὐρανόχρωμο λουλούδι, νὰ κουμπήσω σὰν παιδί στὸ σταυρὸ που μαρτυρεῖ τὸν πατέρα μου; ἀλοίμονο καμιά χεροπιαστὴ μαρτυρία δὲ βρίσκω, τὰ δάκρυα τοῦ καημοῦ, τῆς δυστυχίας καίνε τὸ μαντήλι, που σφογκίζοντας ἄφησε, τ' ἀποτύπωμα τοῦ κάθιδρου ἀπὸ τὸν ἀγῶνα προσώπου του. πῶς νὰ συρθῶ γιὰ νὰ με φωτίσει τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν τάφο ἢ ἀνάσταση; δὲ μπορῶ νὰ εἶμαι χαρούμενος ἀπὸ τὴ μεγάλη προσδοκία τὴν

ῶρα που βλέπω τὴ σταύρωση. δὲν ἀρκεῖ ὁ νοῦς μου νὰ ἐννοήσει, ὅτι ἡ ζωὴ συνεχίζεται πέρα ἀπὸ τὸν θάνατο τὴν ῶρα που βλέπω, νὰ ρίχνουν τὴ φκιάρ-για μὲ τὸ χῶμα που θὰ κρύψει τὸ πρόσωπο κ' ἀνακατώνονται οἱ σβῶλοι τὸ χῶμα, μὲ τὸ κρασί που ἄδειασε ὄρθιος ὁ παπᾶς καὶ λερώνει κόκκινη λάσπη τὸ μπαμπάκι που βουλώνει τὸ στόμα. «Χριστὸς Ἄνεστη» ἀκούγω ξανά ἐγώ, ὁ ἄπιστος δοῦλος. «Χριστὸς ἀνέστη» καὶ προσπαθῶ νὰ κερδίσω μὲ τὸ νοῦ μου τὸ νόημα τῆς ζωῆς. «Χριστὸς ἀνέστη» ἀκούγω καὶ καταλαβαίνω τὸ χρέος μου. δὲν πρέπει ν' ἀφήσω νὰ ξεχαστεῖ μέσα στὸ χῶμα ὁ πεθαμένος, κόκκος ἄμμου στὸ πλατὺ ρεῦμα τοῦ χρόνου. γιὰ ν' ἀνταμώσω μὲ τὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ὑπάρξει τὸ μέλλον πρέπει νὰ δαμάσω τὸ ρεῦμα, νὰ γεφυρώσω τὸ χάσμα, που ἡ καθημερινὴ ἀντίληψη μοῦ δείχνει ἀνάμεσα σὲ ζωὴ καὶ σὲ θάνατο. χρέος μου εἶναι, γιὰ νὰ δικαιολογήσω τὴν ὑπαρξή μου, νὰ δώκω στὸν πεθαμένο μου τὴν ἀνάσταση.

[ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ διήγηση
«ὁ πεθαμένος καὶ ἡ ἀνάσταση»]
ΝΙΚΟΣ Γ. ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ

VIRGINIA WOOLF

Σὲ μιὰ στιγμή τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὅταν κυριαρχοῦσε ἡ σχολὴ τοῦ νατουραλισμοῦ καὶ τοῦ ρεαλισμοῦ τὸ μυθιστόρημα εἶχε ἀποστολὴ νὰ κολακεύσει ἐκείνη τὴ μυστικὴ διάθεση τοῦ ναρκισσιμοῦ, τὴν κοινὴ καὶ πολὺ φυσικὴ ἄλλωστε στὸν ἀναγνώστη, νὰ ἱκανοποιεῖται ἢ νὰ γοητεύεται, ἀντικρούζοντας σὲ μιὰ καλλιτεχνικὴ ἐμψύχωση κ' ἐπιβίωση τὴν ἐποχὴ του μὲ τὰ πρὸ ἐκφραστικὰ τῆς σύμβουλα. Ἄπαιτοῦσαν ἀπὸ τὸ μυθιστοριογράφο τὴν οἰκοδόμησι κάποιου μύθου που θ' ἀνελίσσονταν μὲ ἄνεση καὶ πειστικότητα. Ζητοῦσαν ἀνατάσεις καὶ ὀλοκληρώσεις, τύπους ἀντιπροσωπευτικὸς τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἀνθισιγῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἦθελαν νὰ βλέπουν στὰ πρόσωπα τοῦ μυθιστορημάτος τοὺς ἠθοποιούς που θὰ ἐρμήνευαν τὸ δράμα τοῦ καθενὸς καὶ ὄλων σύγχρονα τὸ δράμα που θὰ εἶταν ἀκόμα περισσότερο συγκινητικὸ, ἂν τελείωνε μὲ μιὰν εὐτυχισμένη λύση... Τὶς πρῶτες ἀντιδράσεις στὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ αὐστηροῦ ρεαλισμοῦ, που ἐπικρατοῦσε μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ἐμίλ Ζολὰ γύρω στὰ 1880, θὰ πρέπει νὰ τις ἀναγνωρίσουμε στὸ ἔργο τοῦ Πῶλ Μπουρζέ: Ἀντιδράσεις που εἶχαν γιὰ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ ν' ἀπαλλάξουν τὸ συγκεκριμένο ἀπὸ τὴ σκληρὴ του σύσταση, καὶ νὰ τὸ παρουσιάσουν σὲ μιὰ μορφή, νὰ ποῖμε, πρὸ ἐξευγενισμένη ἢ καλύτερα, νὰ μετατοπίσουν τὴν προσπάθεια αὐτὴ ἀπὸ τὸ φυσικὸ στὸν ἠθικὸ ρεαλισμὸ. Ἀπὸ τὴν ἀναζήτησι καὶ τὴν ἔρευνα στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἠθικοῦ ρεαλισμοῦ θὰ ἔχουμε στὸ ἔξῃς νὰ περιμένουμε τοὺς καινούργιους νόμους, που θὰ ἐπιβάλλουν τὸ κῦρος, τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ποίηση τῶν πραγμάτων.

Σ' ἕνα προηγούμενὸ μας ἄρθρο, δη-

μοσιευμένο στὶς ἴδιες αὐτὲς σελίδες, λέγαμε πῶς τὸ μυθιστόρημα, ὡς τὸ σημεῖο καὶ τὸ σταθμὸ που τὸ προώθησε ἡ Βιοτζίνια Γούφ, ἔχει ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ παλαιοῦ ὀπλισμοῦ του. Ὅτι ἄλλοτε περιστρέφονταν γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα, τώρα ἔγινε πνεῦμα, ἔγινε αἴσθησιμα, ἔγινε ὑποσυνειδητο. Τὸ συγκεκριμένο, οἱ διαφορὲς πράξεις, τὰ διάφορα μικρὰ κ' ἀσήμαντα γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἀποκτοῦν μίαν ἰδιαίτερη ἀξία. Στὴν ἀντίληψη τῆς μυθιστοριογράφου μας, ὄλ' αὐτὰ ὑφίστανται καὶ ὑπάρχουν ὡς τὸ σημεῖο καὶ τὸ μέτρο, που τὰ δημιουργοῦμε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι στὴ διάνοιά μας, καθὼς κάποτε συνέβη νὰ μᾶς συγκινήσουν καὶ νὰ δημιουργήσουν μέσα μας ἕναν ξεχωριστὸ κόσμο που μᾶς ἀπασχόλησε διανοητικά. Μὲ τὴν τέτοια καλλιτεχνικὴ ἀντίληψη, δημιουργεῖται μιὰ ἄλλη πραγματικότητα, ἡ ἐσωτερικὴ, κ' αὐτὴ κυρίως εἶναι που ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ ἔργου τῆς Β. Γούφ. Σ' ἕνα ἄρθρο της γιὰ τὸ σύγχρονο μυθιστόρημα μιλώντας γιὰ τὰ λογοτεχνικὰ πρόσωπα ὀρισμένων, τῶν καλύτερων, μυθιστοριογράφων, παρατηροῦσε πῶς αὐτὰ «στεροῦνται ἀπὸ ζωὴ, δὲν καταλαβαίνει κινεῖς γιατί ζοῦν, γιατί νὰ καθιλώνονται σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ σὲ μιὰ μονάχα κατάστασι».

«Ἡ ζωὴ δὲν εἶναι μιὰ σειρὰ ἀπὸ λαμπρόνια συμμετρικὰ ταχτοποιημένα ἢ ζωὴ εἶναι ἕνας φωτοστέφανος. ἕνας φάκελλος μισοδιαφανῆς ὅπου κλεινόμαστε ἀπὸ τὴ στιγμή που γεννιέται ἢ συνειδησι μας ὡς τὸ θάνατό της. Φροντίδα τοῦ συγγραφέα εἶναι νὰ ἐκφράσει αὐτὸ τὸ ποικίλο, τὸ ἄγνωστο. τὸ μὴ καθορισμένο πνεῦμα, τὶς παρεκτροπὲς που μπορεῖ νὰ παρουσιάσεις προσθέτοντας ὅσο μπορεῖ λιγώτερα ξένα

κι' ξωωτερικά στοιχεία».

«Η αληθινή ύλη του μυθιστορήματος είναι κάπως διαφορετική από κείνη που ή σύμβαση μας συνήθισε να τη θεωρούμε σαν τέτοια».

Τὰ πρόσωπα λοιπόν που κινούνται στα μυθιστορήματα της Β. Γούφ, δὲ θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθῶν οὔτε καν σαν θαμπές καὶ μακρυνές | αντικειτοπρίσεις τῆς πραγματικότητας, γιατί δὲν παρέχουν τὴν ἐλάχιστη δυνατότητα νὰ διαφανεῖ ἢ κάποια ὑλικότητά τους, ἢ κάποια ὑπόστασή τους, με τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο διακριτικὸ γνώρισμα. Τὰ πρόσωπα αὐτὰ—ἂν μπορούσε νὰ ἐκφρασθεῖ κανεὶς ἔτσι—ἀλληλοσυμπληρώνονται μεταξύ τους, με ὅτι σκέπτονται με ὅτι θυμούνται με ὅτι προσφέρουν σὲ αἰσθήματα. σὲ διαθέσεις, σὲ εἰκόνες καὶ γενικά σὲ κινήσεις τῆς ψυχῆς, τὶς ἀπειρες κι' ἀσύλληπτες ἐκείνες κινήσεις τῆς ψυχικῆς ζωῆς με τὶς μύριες ἀποχρώσεις τῆς. Καὶ κατὰ ἄλλο ἀκόμα. Τὰ πρόσωπα συμπληρωμένα περισσότερο με τὴ δική μας φαντασία, δὲ θὰ τὰ δοῦμε νὰ ξεχωρίζουν σὰ χαρακτηριστὰ καὶ ν' ἀποτελοῦν προσωπικότητες αὐτοτελεῖς καὶ αὐτόνομες, με τὴν ἰδιαίτερη τὸ καθένα ἰδιοσυγκρασία, ἢ με τὸ ἔντονα φωτισμένο μέρος τοῦ ἑαυτοῦ τους, πού ἐκφράζει τὴν ἰδιαίτερη σύστασή τους, ὅπως μᾶς συνήθισε τὸ καθαρὰ ρεαλιστικὸ μυθιστόρημα. «Η Β. Γούφ, ὅπως συχνὰ ἐπαναλαμβάνει, θέλει νὰ εἰσχωρεῖ «στὶς στοῆς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδιάς» νὰ ψάχνει «μέσα στὴν ἀτέλειωτη προσφορὰ τῶν ἐντυπώσεων πού ὁ χρόνος ἐναποθέτει στὸ νοῦ μας» γιατί «θεωρεῖ περιττὸ νὰ ἐπιχειρεῖ κανεὶς νὰ δώσει μιὰ περιλήψη τοῦ αὐτοῦ» ἀφοῦ, ἰσχυρίζεται «δὲ μπορούμε νὰ γνωρίσουμε τὶς ψυχές μας, κι' ἀκόμα λιγότερο τὶς ψυχές τῶν ἄλλων». Καὶ τόσο τὴν ἀπασχολεῖ τὸ μυστήριο τῆς ἐσωτερικότητας, τόσο τὴ συγκινεῖ ἢ σιωπηλὴ καὶ ἐκείνη κίνηση τῆς σκιᾶς τοῦ ὑποσυνειδήτου στὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ μας, πού μᾶς βεβαιώνει σὲ κάποιο ἔργο τῆς, πῶς «θὰ ἔπρεπε νὰ γραφεῖ ἓνα ὁλόκληρο μυθιστόρημα πάνω στὴ σιωπὴ δηλ. πάνω στὰ πράγματα πού δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐκφράσει».

Κυριαρχημένη ἀπὸ τὴ διάθεση τῆς

διαίσθησης ἢ μυθιστοριογράφος μας ἐνορχηστρώνει τὸ παρὸν με τὸ παρελθόν, ἀγγίζει τὶς βαθύτερες κι' ἀσύλληπτες πραγματικότητες, καὶ φθάνει ὡς αὐτὴ τὴ συνείδησή μας με τὸ νὰ μᾶς δίνει σὲ μιὰ θυμαστικὴν ἀλληλονοχία κάποιες ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀπειρες «στιγμές τῆς ζωῆς» ἀπὸ τὶς «προνομιούχες καταστάσεις» μας με τὴν ξεχωριστὴ τους σημασία. Σὲ μιὰ σελίδα ἀπὸ τὸ μυθιστόρημά της «Πρὸς τὸ Φάρο» ἢ Λίλυ Μπρίσκοου θαρρεῖ γιὰ μιὰ στιγμή πῶς κάθεται πλάϊ στὴν παλιά της φίλη, τὴν κ. Ράμσεϋ, κοντὰ στὴν ἀκτὴ. «Ἔιχε—λέει—τὴν αἰσθησὴ πῶς ἢ πόρτα ἀνοίξε, πῶς κάποιος ἔμπαινε καὶ δίχως τίποτε νὰ λέει, ἔβλεπε γύρω της, μέσα σὲ μιὰ μεγάλη οἰκοδομὴ ὀλοσκότεινη κ' ἐπίσημη. «Η κ. Ράμσεϋ κάθονταν πάντα δίχως τίποτε νὰ λέει. Ἔταν εὐτυχῆς, σκέπτονταν ἢ Λίλυ, πού ἀναπαύονταν ἔτσι στὴ σιωπῆ, πού ἀναπαύονταν ἔτσι σὲ τὸ ἀπόλυτο σκοτάδι τῶν ἀνθρώπων σχέσεων. Δὲν καταστρέφουμε τάχα τὰ πράγματα θὰ μπορούσε νὰ ρωτήσῃ ἢ κ. Ράμσεϋ, ξωωτερικεύοντάς τα; Δὲ λέμε τάχα ἔτσι περισσότερα; Πάντως αὐτὴ ἢ στιγμή παροισιάζονταν με μιὰ γονιμότητα ἐξαιρετική. Σχημάτισε μιὰ μικρὴ γούβα πάνω στὴν ἄμμο κι' ὕστερα τὴ σκέπασε σὰ νὰ ἔθαβεν ἔτσι τὴν τελειότητα αὐτῆς τῆς στιγμῆς». Τί ἄλλο βλέπουμε στὸ μυθιστόρημα με τὴν τόση ἰδιομορφία τὸν «Ὀρλάντο» «στὸ σύμβολο αὐτὸ τῆς ψυχολογικῆς πληθωρικότητας» παρὰ τὴ διάρκεια καὶ τὸ χῶρο, τὴ μνήμη καὶ τὴν προσωπικότητα συγκεντρωμένα στὴ συμβολικὴ προσωποποίηση με ὅλες τὶς ἀνακλαστικὲς ιδιότητες τοῦ ἐσωτερικοῦ μας «ἔγώ;»

«Ἄν θελήσουμε νὰ φέρουμε σὲ μιὰ σύγκριση ὁρισμένα ἔργα τῆς Β. Γούφ με τὸν «Ὀδυσσεά», τὸ σπουδαιότερο ἔργο τοῦ Ἰρλανδοῦ μυθιστοριογράφου Τζαϊμς Τζόυς, θὰ μᾶς γίνει ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντιληπτὴ μιὰ ὁμοιότητα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔμπνευση πρῶτα καὶ τὴν τεχνικὴ διάταξη ἔπειτα, τῶν στοιχείων γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ἔργου. Ὅμως καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ κάποιου συμπλησιασμοῦ στὶς ἀφετηρίες τῆς ἔμπνευσης καὶ τῆς ὁμοιότητας

ὑπάρχει καὶ γίνεται πάντα φανερό, ἢ καθαρὰ προσωπικὴ προσφορὰ τῆς μυθιστοριογράφου μας προσφορὰ πού παρουσιάζει μιὰν ἀληθινὴ ἀνανέωση, σὰ νὰ πειθαρχεῖ, ὅπως λέει ἢ κ. Β. Γούφ στὶς ἀνάγκες τῆς «προσωπικῆς καταναλώσεως». Ὅπως στὸν «Ὀδυσσεά» τοῦ Τζ. Τζόυς ἔτσι καὶ στὴν «Κα Ντάλοουαί» τῆς Β. Γούφ περιγράφεται τὸ εἰκοσιτετράωρο τῆς Κλάρισσας. Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι καὶ στὸ ἔργο τῆς Γούφ μεταφερόμαστε τὴ ζωὴ ἀτμόσφαιρα καὶ παρακολουθοῦμε τὴ ζωὴ μιᾶς ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου, ὅπως μιὰ μέρα τοῦ Ἰουνίου μᾶς περιγράφει κι' ὁ Τζόυς στὸν «Ὀδυσσεά» του με ὅτι πῶς ἐκφραστικὸ συντελεῖται στὴ συνείδηση τῶν προσώπων τοῦ ἔργου. Ἴσως στὴ σειρά τῶν ξωωτερικῶν ἐπιδράσεων θὰ ἔπρεπε ἀκόμα νὰ προσθέσουμε καὶ τὴν προτίμησή της πρὸς τὴ «μέθοδο» τοῦ ἐσωτερικοῦ μονολόγου. Μὰ πάλι πόση διαφορὰ ὑπάρχει στὴν ἐκμετάλλευση καὶ διαχείριση τῶν στοιχείων. Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Τζόυς, ἢ Γούφ στάθηκε πάντα ἐκλεκτικὴ στὴν ἐπιλογή τῶν στοιχείων, πού θὰ σχηματίζουν τὸ ἔργο. Ἔτσι δὲν παριστάμεθα μάρτυρες ἐκείνης τῆς ἀσθματικῆς ἀγωνίας, προκει-

μένου νὰ μεταφερθεῖ καὶ νὰ περιληφθεῖ τὸ πᾶν μέσα στὸ ἔργο τῆς. Σὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς δὲ θὰ δοῦμε νὰ τὴν ἀπασχολεῖ ἢ μορφή τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων οὔτε καὶ ἢ φροντίδα νὰ ὑποτάξει καὶ νὰ θποδολώσῃ τὴν τέχνη τῆς στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ περιβάλλοντος. Ἴσα ἴσα μάλιστα πού ἀπέφυγε νὰ μᾶς καθλώσῃ ὅπως ὁ Μ. Προύστ στὴν ἀτμόσφαιρα μιᾶς ὁρισμένης κοινωνικῆς τάξης, με τὶς συνήθειές της, με τὶς παραδόσεις της, με τὴν νοοτροπία της. Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Τζ. Τζόυς, ἢ ἔρευνά της στρέφεται σ' ἓναν τομέα τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, περιορισμένο ὅσο καὶ ἀνάγκη περιορισμένος πρέπει νὰ εἶναι ὁ τομέας ὅπου κινεῖται κάθε μυθιστόρημα, ὅπου τὰ πάντα εἶναι λεπτὰ καὶ αἰθέρια, ὅπου τὰ πάντα ἀποκτοῦν μιὰν ὄψη μαγικὴ. Δὲν τὴν ἀπασχολεῖ ἔτσι ἢ δράση, δὲν τὴν δεσμεύει καμμιά πρόθεση νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ ἔργο τῆς πάνω σὲ προσχέδιο. Γιατὶ πρόθεσή της βαθύτερη στάθηκε ἢ μεταγραφὴ τῆς ἐσωτερικῆς πραγματικότητας, κι' αὐτῆς κυρίως τὰ προβλήματα τὴν ἀπασχόλησαν.

ΓΙΩΡΓ. ΔΕΛΙΟΣ

Ο ΜΗΝΑΣ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΠΟΙΗΣΗ

ΜΑΡΙΑΣ Π. ΡΑΛΛΗ. στίχοι 'Αθήνα
1938, Έκδοση «Κασταλίας»

Η ποιήτρια είναι κ' η εϊγενική κυρία, που η Θεσσαλονίκη γνώρισε το ευεργετικό της πέρασμα. Θυμάμαι την πολύ θετική και πολύ τονισμένη προσπάθειά της για να ενισχύση κάθε πνευματική εκδήλωση στον τόπο μας. Η Μακεδονία και ιδιαίτερα η Θεσσαλονίκη, διατηρούν μία ειδική ανάμνησή της.

Αλλ' η κυρία Ράλλη δεν κινήθηκε από ανάγκη να γεμίση κάποιο κενό ζωής· ακριβώς εκείνο που τη χαρακτηρίζει είναι μία περίσσεια εσωτερικής ζωής, ζωής που ζητάει να είναι με όλους τους τρόπους δημιουργική: 'Αγάπησε και στήριξε πολύ την πνευματική κίνηση της Θεσσαλονίκης όσο κανείς άλλος, διότι η ίδια έχει μία περίσσεια αγάπης για κάθε πνευματικό. Η ίδια αγαπάει ακόμη αυτό που είναι μέσα της σαν πνεύμα. Κι όταν αυτό το υποκίσει στο ρυθμό, αποβαίνει ποιήτρια.

Μετά την πρώτη ποιητική συλλογή της, τις «Έξομολογήσεις», η δεύτερη αυτή, «οί Στίχοι» της.

Παρατηρούμε πόσο σταθερά γυρίζει σε ώριμο σταθερό σημείο η ψυχική της μαγνητική βελόνη. Βλέπει πάντα και ανακαλύπτει έναν κόσμο αίσθηματος. Αλλά αποφεύγει τον αισθηματισμό και τείνει να τον κρυσταλλώση σε μίαν επιγραμματική αίσθηματική ολιγόρραξη. Η κούραση, ο βαρύν λογισμός, η αυτοπαρατήρηση την οδηγούν σε μία έκφραση λιτή, που αρνείται όμως πάλι να είναι μία έκφραση γυμνή. Υπάρχει στη συλλογή της ένας γενι-

κός τόνος, που άπληχτ' η θλίψη της ζωής το ανικανοποίητο, που φτάνει κάποτε στο αντίκρουσμα ενός σιαματήματος που ανατρέπει όλες τις προσδοκίες, και τότε η ψυχή της παίζει πάνω σε άπαισιόδοξες νότες. Ίσως θα χρειαζόταν όμως ακόμη κάτι, και αυτό είναι μία μεγαλύτερη πύκνωση και πάλι όπου αυτή η πύκνωση έχει επιτευχθεί όπως στα επιγραμματικά της ολιγόστιχα, θα χρειαζόταν ίσως ένας τονισμός του αίσθηματος ακόμα πιο δξύς, μία απόσταση πιο μικρή ανάμεσα στη λέξη, στην έκφραση φράση και στο νόημα, το αίσθημα που ζητούν να κλείσουν.

Γενικά υπάρχει η εντύπωση, ότι τη γνήσια εσωτερική πείρα, την εκλεκτή ύψη της θλιμμένης από το αντίκρουσμα της ζωής ποιήτριας παρακολουθεί περισσότερο μια αρμονική συχνά στιχουργία παρ'όσο μια δυνατή και αλησμόνητη έκφραση. Ίσως επίσης υπάρχει κάποια κρυφή δυσαρμονία ανάμεσα στον ευρύτερο και στο στενότερο όριζοντα της ζωής της ποιήτριας.

Ίσως υπάρχει μια θλίψη αντηχημένη από το γενικό όραμα του κόσμου, εκεί όπου η προσωπική στενή επαφή μ' αυτόν θα χρωμάτιζε αλλιώς τον πίνακά της. Θα διέγραφε ένα προσωπικό πέραςμα θα χάραζε μια ιδιαίτερη φωνή, θα έφερνε ένα προσωπικό μήνυμα από τους εσωτερικούς δαιδάλους. Η γενικότητα του αίσθηματος εξαφανίζει σχεδόν το ατομικό, την απαραίτητη νύξη προσωπικής παρουσίας.

Γ. Θ. Βαφοπούλου «Προσφορά», ποιήματα.
Θεσσαλονίκη, 1938.

Ο τόμος περιέχει έφτα ποιήματα· τα τέσσερα πρώτα μεγαλύτερα, τα άλλα τρία μικρότερα. Άλλοι τρητά από την

έκτασή τους όλα είναι άξια να εξετασθούν.

Το πρώτο ποίημα «το Πλέγμα» είναι το πιο κοντινό στην αίσθηση της απώλειας της αγαπημένης γυναίκας ή του ποιητή· το πιο περισσότερο «ζωή». Μέσα σ' αυτό διαγράφεται η κραυγή της απελπισίας και η σπαραχτική όδύνη του χωρισμού, ενός χωρισμού αιώνιου. Υπάρχει ένα συμβολικό αντικείμενο, το μαύρο φτερό του κοράκου που μπορεί να μάς ξεγελάση να πιστέψουμε, πώς ο ποιητής δανείσθηκε αυτό το σύμβολο από το κοράκι του Πόε. Όμως η ομοιότητα είναι άπατηλη: το κοράκι του Πόε συμβολίζει το ανεπανόρθωτο και ανεπίστρεπτο του θανάτου, είναι η σκιά του θανάτου επάνω του, είναι το τραγικό πενήνιο, «ποτέ πιά», που κάμνει την ψυχή του Πόε να φτάση ως τα έσχατα όρια του Πάθους, ως τον παροξυσμό της φαντασίας και την άλλοφροσύνη. Στο ποίημα του Βαφοπούλου το φτερό του κοράκου δεν έχει τίποτε από το Ποεδικό ανέκκλητο. Μόλη τη βίαιη κίνηση που κάνει μέσα στο σκοτεινό δωμάτιο είναι κάτι το ηρεμώτερο ολιγώτερο έφιαλτικό, και, αν μπορεί να λεχθ' ηπιώτερο· είναι το μαύρο αίμα της καρδιάς και του κρανίου, ή προβολή της σκοτεινής ψυχής, που δέ γνωρίζει τίποτε άλλο παρά πώς είναι σκοτεινή και ποθει κάποιο φώς. Ο Ποεδικός κόρακας ωστόσο έχει φτάσει στα άκρα, δεν έχει τίποτε παρά πέρα απ' αυτόν· ενώ από το Βαφοπουλικό φτερό μόλη τη μαυρίλα του περιμένουμε κάτι σαν άχτιδα φωτός να περάση, κάποια έλπίδα να το φωτίση. Έδώ δεν είναι πειά το ανέκκλητο του θανάτου, είναι η μαύρη θλίψη που από μέσα της αφήνει να θαμποχαράζει κάποια άχτιδα έλπιδοφόρα.

Η έκφραση του ποιήματος (όπως και σ'άλλα που ακολουθούν) είναι διάχυτη, ελεύθερη από τα κλασσικά δεσμά της ποιήσεως, όμως πάντοτε υπακούουσα σε κάποιο ρυθμό που φαίνεται μάλιστα κυριαρχικά να αντικαθιστά τις παραμελημένες αξιώσεις της παλιές ποιήσεως.

Το πρόσωπο του ποιήματος είναι ακαθόριστο, αλλά αυτή η ακαθοριστία δεν είναι εκείνη, που άφαιρεί τη ζωή και παγώνει τις μορφές. Η άπουσία της περιγεγραμμένης μορφής είναι όχι χασομική άδυναμία πλαστικότητας, αλλά ίσα ίσα τέτοια που δημιουργεί μια πιο έντονη παρουσία. Αυτή η νεκρή, για την όποια τόσο θορυβεί το φτερό του κοράκου, είναι σαν να κινηται κάθε φορά κάτω από το κινούμενο φτερό, σαν σκιά ενός όντος, για το οποίο κλαίμε που άπουσιάζει, για το οποίο ξαίρουμε πώς είναι μαύρη ή καρδιά μας.

Ακόμη, μια θετική μορφή είναι ο ποιητής, που μέσ' από το σκότος του πένθους έλπίζει σε κάποιο φώς. Αυτός ο ποιητής, λοιπόν, με την έλπίδα του φωτός άπομα-

κρύνεται από τη μορφή, που άπάσχολεϊ το αίσθημα και τη φαντασία του, όταν αντί της μαύρης σκιάς με την όποια γεμίζει την ψυχή του έκεινη, η νεκρή νεκρή, έπικαλείται βίαια το φώς.

Στο δεύτερο ποίημα του, στο «Πέρασμα», ο ποιητής δεν είναι άλλόφρων. Έχει ένα ύφος ήρεμισμένο, ένα ύφος μάλλον θλιβερώς επίχαρι. Δέ σκέπτεται με τα νεύρα, σκέπτεται με τα μάτια, δραματίζεται. Βλέπει τη νεκρή γυναίκα, που κάθεται εκεί κάπου στο άποπτο έν ειρήνη: είναι ήρεμη, είναι λυπημένη. Αυτός δέ μπορεί να περάση το μοιραίο ποτάμι· έκείνη τον καλεί. Η στιγμή έχει κάτι το δραματικό με την Ισορροπηση αυτή που ζητεί τον έαυτό της. Έχει κάτι το έπικό με τη δυνατή αλήθεια του αίσθηματος. Αλλά η θλιμμένη αυτή μορφή δεν είναι παγωμένη στη θλίψη της· είναι γεμάτη έννοια. Αποκτά έτσι κάτι το θετικά ανθρώπινο.

Η θλιμμένη μορφή θυμίζει τη Βεατρίκη, που κινείται σαν ανήσυχος άστρο κάτω στα πόδια του Θεού, όταν δέ μπορεί εκεί ψηλά να ξεχάση την έγνωια της για τον Dante. Όμως η διαφορά έδω παίρνει διαστάσεις κολοσσιαίες. Και ακριβώς χωρίζει τα ποιητικά μεγέθη. Ο Dante ύψωσε τη Βεατρίκη, σαν μια πνευματική ύψαιότητα, στην πιο ψηλή κορφή μιας Ιακώβειας πνευματικής κλίμακας, που αρχίζει από τη ζωή του ποιητή, συνεχίζεται στην κόλαση, στο Καθατήριο και άπλώνεται ως την άπροσιότερη πνευματική θεώρηση, γίνεται η Θεία Χάρη, που δέ μπορεί να λησμονηση τον άνθρωπο. Τί κρατάει απ' όλα αυτά η νεκρή μορφή του Βαφοπούλου; Ένα κάτι ελάχιστο, τη θλιμμένη ανθρώπινη όχι πνευματική, άγωνία, το βιολογικό παράπονο του χωρισμού!

Στο τρίτο ποίημα, στο «Ρόδο», ο ποιητής επανέρχεται στην ανάγκη της αίσιοδοξίας της χαράς, του φωτός. Όμως ακριβώς ή χαρά έδω θετικά έχει προδοθή. Τη ζητημένη φαιδρότητα της ζωής την αντικαθιστά ένα έρημητικό κλείσιμο της καρδιάς που δεν έχει να έλπιζει τίποτε, της καρδιάς που στέλνει το μήνυμά της στη Μορφή μέσ' από το βλέμμα ενός έτοιμοθάνατου πουλιού. Τί ήττοπάθειαι Πόση αντίθεση με το πρώτο ποίημα!

Στο τέταρτο ποίημα, «το Είδωλο», η μορφή παίρνει έναν νέο θετικό προσδιορισμό. Είναι όχι πια άπλωσ ανήσυχη· έχει απομακρυνθ' πολύ, έχει ύψωθ' πολύ· είναι άγια. Όστόσο πώς έκερδήθηκε η Άγιότης; Είναι δυνατό να κερδήθηκε μέσα από το ξεφρενιασμένο πάλι μυαλό του ανθρώπου, που την αναζητεί με τόση άγωνία; Η άγια μορφή της «μητέρας» στον Κάλβο, κρατάει κάτι από τη θλιμμένη άπάθεια των νεκρών και από την αγάπη της μάννας, που δέ μπορεί σ' ένα φάσμα

παρά να είναι μάταιη. Η μάννα μιλάει στον Κάλβο και όλος ο φοβερά ρομαντικός διάκοσμος της εμφανισιώς της κερδίζει αναδεικνύοντας την αγία της ήρεμιά. Όμως εδώ ο ποιητής είναι αλλόφρων και ματώνεται χέρια πηγαίνοντας να πιάσει ένα μάταιο φάσμα! Και η άλλοφροσύνη μένει παράξενη μπροστά σε μια εικόνα της όποιος η αγιότητα δε δικαιώθηκε αρκετά μπροστά μας.

Στό «Ανέβασμα» ο ποιητής ήρεμεί:

Δίχως ήλιγο, δίχως πόνο, δίχως λύπη
σ' άνεϊζω με γαλήνη κατάματα
τραγουδώντας το δικό σου τραγούδι,
το αιώσιο τραγούδι της Άγάπης,
το αιώσιο τραγούδι του θανάτου.

Ο έξαλλος άνθρωπος, που δε μπορούσε να χωρέσει στο νου του το μοιραίο, και μάτωσε τα χέρια του στο πείσμα να το νικήσει τώρα το δέχεται και το άτενίζει δίχως ήλιγο. Αυτό αλήθεια είναι μια καταπλήσσοσα ψυχική στροφή, ένα νέο νόημα της υπάρξεως μέσ' από τη γαλήνη. Και η γαλήνη αυτή είναι η κατανόηση. Ο θάνατος κατανοήθηκε, ο θάνατος υποτάχτηκε. Ο θάνατος δεν αντιστέκεται στην αγάπη, όταν αυτή αντικαταστήσει τη δύναμή του μέσα στην αιωνιότητα. Η αγάπη που γαληνεύει και γίνεται αιώσια, και από τη στιγμή αυτή σαν πνεύμα γυρίζει τους αιώνιους γύρους της ακολουθώντας την άτερομη περιστροφή της γής (περιστροφή που είναι η αιώνια επιστροφή αυτού που δεν πεθαίνει), αυτή η ήρεμομένη αγάπη είναι αξία της θάνασις, είναι η νικήτρια του θανάτου. Ο ποιητής μπορεί να τραγουδάει στο έζησ το θάνατο της γυναίκας, που έφυγε από μπροστά του, μα που θα είναι για πάντα μπροστά του με την Άγάπη! Και τότε, αντί για διονυσιακές και έφιαλτικές παρακρούσεις, θα μπορεί να άπειυθύνη στη γυναίκα τη νεκρή ένα ποίημα, που θα είναι μαζί τραγούδι της αγάπης και του θανάτου, προσευχή στην γαλήνια νεκρή αγάπη!

Στό ποίημα αυτό ο Βαφόπουλος βρήκε το δρόμο του. Έδωκε ανάγλυφη την αλήθεια μιας Αιώνιας αγάπης. Ηύρυνε γνήσια την ίδια του καρδιά και έδωκε στο νου του αθύρηματα τη βαθύτερη προοπτική.

Στό έβδομο ποίημα, «Το Καλεντάρι», έκείνο που κέρδισε σε έκταση και προοπτική κερδίζει σε ζωή.

Η αγαπημένη μορφή αφήνει την άσυλληπτη άπλοχωρία του συμβόλου και άποκτά μια καρδιά, ένα στήθος, ένα παλμό— που είναι κάτι πολύ διαφορετικό από τη θλίψη της ύψηλης μορφής των προηγουμένων ποιημάτων. Μέσα σε μια θρησκευτική άτμόσφαιρα όλγια άντικείμενα της έγκό-

σμιας ζωής παίρνουν μια έξαιρετική ένταση και μια άσυνήθιστη δύναμη. Είναι όχι πια το ανθρώπινο, που έγινε κρουστάλλωμα θρησκευτικό, αλλά αντίθετα το θρησκευτικό, που συνέχει μ' ένα γλυκό φόβο το κάθε πραγματάκι της κοινής ζωής. Μέσα σε μια τέτοια άτμόσφαιρα ο ποιητής γράφει:

Ταπεινών ένθυμιών άντίκρουσμα.
Εύλαβής δακρύων σπονδή
Ίδου, ανασύρω
το λεπτό σου θερμόμετρο,
σ' υποθερμίας βαθμό
σταματημένο,
Ίδου, έγγιζω
με τρέμοντα δάχτυλα
το φτωχό σου χτενάκι
των μαλλιών σου χαλινάρι γλυκό.

Ίσως οι άπλοι αυτοί στίχοι είναι οι άραιότεροι όλης της συλλογής. Γεμάτοι εύαισθησία, ελκρινεία, πόνος, γαλήνη.

A. ΚΟΡΑΚΑ: «Τα χελιδόνια φεύγουν», ποιήματα. Άθήνα 1938

Ο κ. Κόρακας είναι από κείνους τους ανθρώπους των γραμμάτων, που γνώρισα και που μ' ένδιαφέρουν πρώτ' άπ' όλα με αυτή τους την ύπαρξη, την προσωπικότητα, το ήθος των. Ο κ. Κόρακας είναι ένας αληθινά πολιτισμένος άνθρωπος, ελκρινής, καθαρός στη σκέψη και τη διατύπωση, αληθινός. Χωρίς δεύτερη σκέψη. Αυτό το έξαιρετικό προτέρημα εκτιμώ άπειρώς στον ζωντανό άνθρωπο. Όμως τώρα άκριβώς υπάρχει ένα ήθος ποιητικό για το οποίο η άπλότητα και το άπροσποίητο του κ. Κόρακα, άποτελούν ίσως έλάττωμα. Πρόκειται, έπαναλαμβάνω, για ένα ήθικο προτέρημα και για ένα ποιητικό έλάττωμα. Ο ποιητής μας τά λείει όλα άπλά, καθαρά και ξάστερα και ντόμπρα. Δέν ξαίρει να κρύψει. Και όμως το μυστικό της ποιήσεως είναι να κρύβει φανερώνοντας και να φανερώνει κρύβοντας.

K. N. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, Κρήνη, ποιήματα. Άλεξάνδρεια 1938

Ο κ. Κωνσταντινίδης είναι γνωστός από τις ως την ώρα εργασίες του. Τα σημερινά του ποιήματα, όχι τόσο

πλούσια σε ρίμα, όχι όσο περιμέναμε άναμοχλευτικά του ψυχικού μας βίθους, είναι γραμμένα σε ρυθμό άρκετά λειασμένο και ποτισμένα σ' ένα ήθος άπαλό, όπου σφοδρά άισθήματα, έξιψη φαντασίας, τόλμη εικόνων, πρωτοτυπία σκέψεων είναι σπάνια ή άγνωστα.

Η «Κρήνη» είναι μια συλλογή κάλων σονέτων. Καλών έξ αιτίας αυτής της δοθότητας στην τέχνη, που τα έχει συνθέσει. Κάποτε υπάρχει μια φανερό ύπερβαση του άπλως καλού, σε λίγους στίχους, προ πάντως εις το τέλος μερικών σονέτων.

Ο τρόπος του κ. Κωνσταντινίδη είναι ή ποιητική σημείωση των άισθημάτων του, άισθημάτων, τα όποια προέρχονται από το άντίκρουσμα προ πάντων του έξωτερικού κόσμου, αλλά και κάποιας ιδέας. Όμως δέν είναι πάντα μια άνάδοση άισθημάτων. Ο ποιητής προσπαθεί — και αυτό έγκριεται ό,τι αξιόλογον έχει — να ξυπνήσει κάτι μέσα από τα άψυχα και τις άζωες ιδέες, να κλέψει κάποιο μυστικό και να μάς το μεταδώσει. Ζητάει δηλαδή να κρούσει την έσωτερική θύρα του ποιητικού του κόσμου. Όμως έδώ δέν υπάρχουν άκόμη διανυγείς άπαντήσεις.

L' Hellenisme contemporain. Νοέμβριος, 1938. Άθήνα.

Είναι βέβαια καταρχή χρήσιμο να εκδίδεται ένα περιοδικό προπαγάνδας των νεοελληνικών Γραμμάτων. Όμως γι' αυτό άκριβώς, επειδή τόσο πλατειά είναι η σημασία του, τόσο είναι και δύσκολη η επιτυχία. Υπάρχουν οι παρατηρούντες, ότι όχι σπάνια με τις μεταφράσεις άναξίων έργων και με μελέτες και σημειώματα προχειρα κακοπαθαίνει μάλλον ή φήμη της νεοελληνικής δημιουργικής και κριτικής λογοτεχνίας. Νομίζω πως αληθινά αυτό συμβαίνει κάποτε και πως αυτό πάλι δέν είναι άδύνατο να διορθωθεί. Μά και κάτι άλλο καθιστά έλαττωματικό το περιοδικό αυτό, όπως και αφήνει άτελή τη νεοελληνική σκέψη πάνω στην πραγματικότητα των Γραμμάτων μας: αυτό είναι ή ολοκληρωτική άγνόηση των μακεδονικών Γραμμάτων από το περιοδικό, που επί τρία χρόνια τώρα εκδίδεται με την

πίστη πως «Ελλάδα είναι μόνον ή Άθήνα! Κάτι άνάλογο έκαμε προ καιρού το περιοδικό «Κύκλος». Άλλά «Ελλάδα είναι πρώτα ή Ελλάδα. Τίποτε περισσότερο.

ΘΕΑΤΡΟ

B. Ρώτα «Ρήγας ο Βελεστινλής», τραγωδία. Άθήνα, 1938.

Δέν πρόκειται να κάνουμε πάντα κριτικές στοργυλεύσεις και στυλιστικές όμορφιές. Κάποτε τα πράγματα λεγόμενα άπλά, άπείριτα, έχουν την ίδια αξία, όπως και ή ζωή. Μπορεί ένα κριτικό σημείωμα να είναι άπλως μια άφηγηση ελκρινής στιγμών κριτικής ζωής. Θα είπω την αλήθεια μου.

Ο «Ρήγας» είναι μια τραγωδία; Άν αυτός ο τίτλος δικαιώνεται από την ουσία αυτό είναι ζήτημα, που θα θελήσω να προσέξω άργότερα, τώρα σημειώνω, ότι είναι μια τυπική τραγωδία με πρόλογο και με πέντε πράξεις.

Το πρώτο επίπεδο της τραγωδίας αυτής είναι μια Ιστορική διαδοχή στιγμών γύρω στη ζωή του Ρήγα του Φεραίου. Η γενική έντύπωσή μου είναι, ότι σπάνια ξεπεράσθηκε αυτή ή Ιστορική πραγματικότητα με μια μετατόπιση στον καλλιτεχνικό χώρο και το έργο φαίνεται—ή σχεδόν—σαν μια διαλογική αφήγηση έντονη ή χαλαρή των λεπτομερειών του περιστατικού του Ρήγα. Νομίζει κανείς, ότι αντί της δραματικής άφαιρέσεως και συγκεντρώσεως στο κείριο, το ουσιαστικό, το περιλήπτικό και αυτό που είναι βαρύ από έννοια, ο συγγραφέας έγκαταλείπεται σε μια ήθογραφική άναπαράσταση μιας συνέχειας πράξεων, όπου δέν υπάρχει φειδώ, δέν υπάρχει έξοικονόμηση, αλλά μια διάθεση να άπλωθούν τά πάντα καλύτερα, άνετώτερα. Η όλη έκθεση του έπεισοδίου του Ρήγα διατηρεί πολλή Ιστορικότητα και πολλή άφηγηματικότητα. Και αυτό άκριβώς είναι το πρωταρχικό σφάλμα του έργου.

Νομίζω ότι τραγωδία είναι προ πάντων άφαίρεση, πύκνωση, ένταση. Πως μάς προσφέρουνται αυτά τά πρόσωπα, που περνούν από μπρός μας, ώστε να είναι πρόσωπα μιας τραγωδίας και όχι μιας διαλογικής άφηγήσεως; Και πως ή μορφή ζωής, στην όποια βάλθηκαν να κινηθούν άποκτά την άξίωση της τραγικότητας, ή άποβαίνει τουλάχιστο δραματική; Και ποιά τάχα είναι το έσωτερικό δράμα που παίζεται όχι πια μπροστά στα μάτια μας, αλλά μέσα στα βάθη της ψυχής των προσώπων, γι' αυτό στο μυχό της ίδιας μας συνειδήσεως; Πως αυτό το σκηνικό γεγονός γίνεται ένα τραγικό γεγονός ζωής; Σ' αυτά τά έρωτήμα-

τα, που με άπασχολούν θα ζητήσω να εύρω μια απάντηση:

Σημειώνω πρώτιστα, ότι γενικά έπικρατεί η τάση να ή θ ο γ ρ α φ η θ ή μια έ π ο χ ή, η έποχή που οι "Έλληνες ζούσαν κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας στην ξενι τ ι ε ι ά και άκριβέστερα στην Αύστρια: πώς ήταν η ζωή τους άπλη ή με άξιώσεις ή κοσμοπολιτική ή στενά ελληνική, ιδεαλιστική ή πολύ ρεαλιστική ή φαντασιοκοπική: πώς άνάμεσα τους ξαφνικά εμφανίσθηκε ή μορφή του Ρήγα του Βελεστινλή και πως χάθηκε τέλος άπό τή μέση και πάλι.

Τά πρόσωπα που περνούν άπό τις άποχρώσεις αυτές της ζωής, αυτά άλλοτε ζούν μια πολιτική ιδέα—τά περισσότερα—άλλοτε πάλι μια ξεχωριστή άρετή ή ιδιοτροπία, ένα ελάττωμα, μια άσχημία. Και όλα αυτά τά πρόσωπα ζούν π ε ζ ο γ ρ α φ ι κ ά άσπύσο. Αυτό σημαίνει, ότι ζούν τήν ιδιαιτερότητα της ύπάρξέως τους—και άν τή ζούσαν τουλάχιστο σαισκοπηρικά αυτή τήν ιδιαιτερότητα, αυτό θα ήταν τόσο άρκετό—μα σημαίνει άκόμη, ότι είναι άντιτραγικά, διότι τά τραγικά πρόσωπα είναι αυτά που α priori διαλέγουμε να είναι ριζικά, ούσιαστικά, άπλά, γενικά.

Έπί πλέον αυτά τά πρόσωπα δ ε ζ ο υ ν. Αυτό σημαίνει ότι πραγματοποιούν άπλάς μια έπιταγή ζωής δομένη σ' αυτά άπό τό συγγραφέα. Στο προκειμένο σκηνικό έργο ύπάρχει τόση δυναστευση; Κάθε πρόσωπο έκτελεί τό ρόλο, στον όποιο έτέθη μια για πάντα και ένα μονάχα συμβατικό μοτίβο τά ένώνει: ή ιδέα για τήν έλευθερία, ιδέα που δέ γίνεται μπροστά μας ζωή, δηλ. Ιστορική ζωή.

Και ποιός είναι τάχα ό Ιδιαίτερος κόσμος δλου αυτού του πλήθους; ό κόσμος που δικαιώνει τήν ύπαρξή του; Άρκει άρα γε ότι έναντι της διαχυσμένης ιδέας της πολιτικής άνεξαρτησίας παίρνει τό καθένα άπό τά πρόσωπα αυτά τήν Ιδιαίτερη στάση του; Και τί είναι τάχα ξεχώρα, π ώ ς ύ π ά ρ χ ε ι ε ν ε κ α ε α υ τ ο υ ό τό καθένα άπό αυτά; Ούδαμώς!

Ούδαμώς: είναι μια πολύ μεγάλη γενικότητα. Μέσα στο μεγάλο πλήθος των άσημάντων όντοτήτων κινούνται ένδιαφέρουσες οι μορφές του Ρήγα, της Κατίνκας του Οικονόμου και του Πρίγκιπα.

Ο Ρήγας; Είναι ένα μονότονο σύμβολο. Ένας άνθρωπος καμμένος με ρητορικά λόγια. Τόν έπερίμενα άλλοιώς. Τόν έπερίμενα σάν μορφή άποστολική. Όλίγο, ελάχιστο έμφανιζόμενο στη σκηνή, πολύ λιγώτερο κ ή ρ ο υ κ α παρά μια ύψιτηνή και λιτόταρη μορφή, μάτια φωτισμένα δυνατά, στεφανωμένα με μαύρους γύρους. Όχι ρεαλιστικό, αλλά Ιδανικό πρόσωπο και διά τοúτο ουμβολικό. Τόν έπερίμενα να περνά για λίγες στιγμές και να άφήνη Ισχυρά κατάλοιπα θάμβους, κατα-

πλήξεως. Τόν έπερίμενα άκόμη μάλλον να άκούεται παρά να έμφανίζεται. Να είναι βοή. Να είναι όνομα. Να είναι φήμη. Μία φήμη που θα γεμίξη τις ψυχές, θα τις θερμαίνει και θα τις ώριμάξη γρήγορα. Δέν τόν άγαπώ με άλλώνη με τό Δεσπότη. Δέν τόν άγαπώ να άραδιάξη έπιχειρήματα. "Η να παίξη τάχα τόργανο και να τραγουδάη. Πώς θα τραγουδούσε ένα ύπερκόσμιο πρόσωπο; Ένας άνθρωπος—θεός; Να άκούεται άπό μακρυά— Να είναι άναμονή και έλπίδα. Καρδιά και πόνος. Ό πόνος της σκλαβιάς που έλαβε συνείδηση του έαυτού της και τόν άρνείται. Πόνος και άρνηση του πόνου, έλπίδα. Και μια άσκητική, ύπερανθρώπινη ένάτένιση στην έλπίδα. Και μια έλπίδα, που θα φανερώσε όλο τόν πλούτο της μέσ' άπό τήν θυσία.

Πόνος, Έλπίδα, Θυσία. Η τριάδα της ζωής, ή τριάδα του θανάτου. Ό άνθρωπος! Αυτός θα ήταν ό Ρήγας. Θα ήταν χωρίς να έχη άνάγκη να μάς δείχνη Ιδιαίτερα τόν τρόπο, που έχει σφιγμένο τό ζωνάρι του και τό Ιδιαίτερο είδος των παπουτσιών του. Θα ήταν σάν φήμη μάλλον, σάν όνειρο, σάν άναμονή. Διότι τά πολύ μεγάλα πρόσωπα στον κόσμο αυτόν δέν είναι, δέ στέκονται για να είναι, μπορεί να είναι. Ό Χριστός ή ό Σατανάς σε μια σκηνή, μπορούν να μάς δείξουν κάποτε τό φευγαλέο μόνο πέρασμά τους. Άγαπώ τό Ρήγα, θαυμάζω τό Ρήγα και θέλω να τόν σώσω μέσα στο άδυτο του βωμού της καρδιάς μου, έτσι σάν κάτι που είναι σάν μισό όνειρο και μισό πράγμα. Έχω άνάγκη άπό μια μορφή που να με φωτίζη και αυτή τή μορφή τή θέλω πιο δυνατή άπό τήν πραγματική: τή θέλω άνυπαρκτή.

Οι μικρόψυχοι, αυτοί που κατέβασαν και τή μορφή του Σωκράτη ως τήν μούρη ενός παρία, που σκαλίζει στο δικαστήριο με τά δάχτυλα τά βρώμικα πόδια του και τήν κοιλιά του, άς μ' άφήσουν ήσυχο. Έγώ νομίζω, ότι έκείνο που έχω να βρω στον κόσμο αυτό είναι έκείνο που δέν έχει βρεθεί, έκείνο που δέν είναι, αλλά μπορεί μονάχα να είναι: είναι έκείνο, που δέ βρίσκειται στον πηλό, αλλά ψηλά στον ύποθετικό κόσμο που άναπνέει τόν άέρα της πιο ύπαρκτης άνυπαρξίας: δέν είναι τάστερία που κάνει ή χήνα με τά πόδια της, αλλά τάστερία που μαρμαίρουν για να φωτίσουν μια ανθρωπότητα καλύτερη. Ό κόσμος μου δέν είναι έδώ κάτω, ξεκινά άπό δώ, αλλά είναι έκει ψηλά... Πώς να ζήσω μ' ένα Ρήγα ή θογραφικό; ποιό δικαίωμα έχει στην αϊωνιότητα μια άπ' έξω παρμένη φιογούρα, μια φωτογραφία; Έίλω να ζήσω μ' ένα Ρήγα που έγώ ό ίδιος έπλάσα. Να τόν ζήσω για τόν έαυτό μου μέσ' άπό μια ζωή που άγαπά τόν έαυτό της...

Ό Οικονόμος, του όποίου τό κεφάλι άντι για Ιδέες είναι γεμάτο με χαρτο-

νομίσματα. Τό χρήμα, ή άπόκτηση χρήματος είναι ή ασθένεια του ανθρώπου αυτού, ό όποίος μπόρεσε να καταλήξη στην προδοσία άπό φιλοχρηματία. Και όμως ή δύναμη του χρήματος που φτάνει να κίνη έναν άνθρωπο προδότη, παραμένει άνεμετάλλευτη, άκαλλίεργητη στο πρόσωπο αυτό. Δέ μάς δίνεται παρά ή σχέση ή έξωτερική και τά γυμνά άποτελέσματα. Ποτέ όμως, για καμιά στιγμή της ζωής του Οικ. τό χρήμα δέν ύψώθηκε σε μύθο, δέν έγινε στή φαντασία του μια μυθική μορφή της εύτυχίας. Και ή προδοσία του Οικονόμου που μένει άπογυμνωμένη άπό κάθε βαθύτερο συμβολισμό μάς άφήνει άπορημένους. Και είναι άκόμη άντικαλλιτεχνικός αυτός ό άνθρωπος, διότι είναι δύσμορφος ήθικά άφοδ δέν ξεπλύνει τήν ντροπή του με κανένα μέσον ούτε όπως ό 'Ιούδας...

Η Κατίνκα. Αυτή είναι ή μόνη γεμάτη μορφή του έργου. Είναι τόσο άξιαγάπητη καθώς δείχνεται μπροστά μας να λαχταράη για ζωή, για συμμετοχή στη ζωή, για άξιοπρέπεια, για θέση, για άγάπη, για θαυμασμό. Αυτή σώζει τό έργο. Αυτή μεταβάλλει τήν όλη συμβατική τοποθέτηση, τό πετυχημένο αυτό κόσμο των μορφών, μα που είναι πάντα σκάκι.—κάποιες στιγμές σ' άληθινό δράμα, όπου δηλ. ό μέσος άνθρωπος ζή τή δύναμη και τήν άδυναμία του. Και πόσο άκριβιά ξεγαυράζει τά δειρά της ή πονεμένη μορφή της Κατίνκας!

Θα ήθελα να μιλήσω για τή δράση μέσα στο έργο αυτό, για τό στοιχείο δηλ. που Ιδιαίτερα Ισχύει για να μεταβάλη ένα έργο πείσοροφικό σε δραματικό. Προχωρεί τάχα όλη αυτή ή μάζα των γεγονότων και των προσώπων συμπλεγμένη μέσα σ' ένα μοιραίο άξεδιάλυτο σύμπλεγμα ως τό τέλος; Δέν φαίνεται. Τά πρόσωπα δέ συμπλέκονται αϊτιοκρατικά, βαθιά, κατ' άναγκαιότητα έσωτερικά, ούτε τά περιστατικά. Και, χωρίς να δημιουργήται μια ψυχολογική προετοιμασία, δέν ακολουθείται τό μετά άπό τό πριν μέσα στην άνυπόμονη έμβίωση των γεγονότων άπό τή συνείδηση μας. Τά πρόσωπα σε πολύ μέρος βαινουν σ υ μ π λ ε κ ο μ ε ν α κ α τ ά τ ύ χ η ν, αυτή είναι μάλλον ό δημιουργός κόμβων ζωής. Άλλά μέσ' άπό τή χαλαρή αυτή σύνδεση και τήν ελάχιστη ύπαρξουσα προσμονή, πως μπορεί ένα έργο να έκπληρώνη τό στοιχειώδη έσωτερικό όρο της δραματικότητας, τήν ψυχολογική αναγκαιότητα της άλληλουχίας, μιας άλληλουχίας ή όποια δέν είναι παρά τό πνεύμα που έχει συνδέσει σφιχτά τό δραματικό δράμα σ' ένα σύνολο συμπαγές; Και αυτός ό Ρήγας συναντάται με τήν τύχη. Μόνο ή Κατίνκα έχει μεταβάλλει τήν Τύχη σε Άναγκαιότητα.

Η φράση της τραγωδίας αυτής, που δέν είναι τραγωδία (δηλ. έξυψωμένο δράμα, όργανική σύνθεση κρίσιμης και ύψηλης ζωής, όπου να πονή ένας άνθρωπος έναν πόνο έξατομικευμένο μαζί και οικουμενικό), ή φράση της τραγωδίας αυτής είναι ή συνθησιμένη με τή ρητορική σύνταξη και διανθισμένη με τις κλασσικές tirades.

Ό κ. Β. Ρώτας ανέλαβε ένα έργο άληθινά τιτανικό. Η τραγωδία είναι ή ύψιστη πνευματική κορυφή, στήν όποια μπόρεσε να φτάση για πάντα τό ανθρώπινο πνεύμα. Οι εύγενείς προπαθείες έκτιμώνται πάντοτε. Άρκει να έκτιμώνται όσο πρέπει.

Π. ΚΟΡΑΛΗ: «Τό δράμα της Πομπηίας», Άθήνα, 1938. Έκδ. Γκοβόστη.

Τό έργο είναι διασκευή του μυθιστορήματος «Οι τελευταίες ημέρες της Πομπηίας». Δέν έχουμε ύπ' όψει τό μυθιστόρημα για να άντιληφθούμε ως ποιό σημείο ό συγγραφέας στηρίχθηκε δημιουργικά στα κείμενα. Έκείνο που είναι φανερό είναι, ότι ό συγγραφέας έχει άρετή μόρφωση, ώστε να άντιληφθί τό καιριο και να τό εκθέση: αυτή τήν μοναδική άνάμειξη διαθέσεων γενικωτέρων, αυτά τά διασταυρούμενα ρεύματα ιδεών, πόθων και τρόπων ζωής των άμέσως μεταχριστιανικών χρόνων. Βρισκόμαστε μπροστά σε μια έναλλαγή του ώραίου και του άγνού προς τό σκοτεινό και μουχλιασμένο, της ήδονικής άπάθειας προς τήν ταρραμένη μπροστά σε άξεδιάλυτους πρωτόφαντους πόθους ψυχής βρισκόμαστε μπροστά σε κόσμο που κουρασμένος άναζητεί μια διέξοδο και άρπάζεται άπό κάθε υπόσχεση που σώζει, ίσως μπροστά σε συνηδήσεις που άμφιβάλλουν για όλα μπροστά στην σκληρότητα τή ρωμαϊκή τήν έμβολιασμένη μάταια με τήν ελληνική εύγένεια. (*) Και ή υπόθεση του έργου μονότι θετική περνάει άπό μπροστά μας, μάς άφήνει μάλλον αυτό τό συγκεχυμένο

*) Υποψιάζομαστε τήν κατάρρευση ενός κόσμου και τήν άνάγκη της δημιουργίας ενός νέου. Είναι οι πρώτοι μεταχριστιανικοί χρόνοι.

κατάλοιπο παρὰ ὅσο μᾶς ἀναγκάζει σ' ἓνα καθαρὸ θεατρικὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ὅλη ὑπόθεση διεξάγεται μὲ τρόπο ἠθογραφικὸ μᾶλλον καὶ ἡ δράση βαίνει κατὰ τρόπο, πού νὰ συντίθεται μᾶλλον ἓνα ἔργο πεζογραφίας, ἓνα μυθιστόρημα ἢ δηλ. στήριζεται κατὰ πολὺ στὸ λόγο, στὴν ἀνάπτυξη καὶ σὴν στατικὴ ἀνέλιξη τῆς κατὰ μέρος σκηνῆς. Ὅταν κάθε σκηνὴ ὑποχρεωτικὰ δὲ δημιουργεῖ μιὰ ἄλλη, τὸ ἔργο κινεῖται, ἀλλὰ ὡστόσο ἡ δράση εἶναι ὀλίγη.

ΜΕΛΕΤΗ

Γ. ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ: «Ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου» Ἀθήνα, 1938.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴ «Φιλοσοφία τῆς ὑπαρξεως» ὁ κ. Γ. Σαραντάρης μᾶς δίδει ἓνα δευτέρου φιλοσοφικὸ θέμα, πού δὲν μπορεῖ νὰ ξεχωρισθῇ ἀπόλυτα ἀπὸ τὸ πρῶτο. Ἡ «Παρουσία τοῦ ἀνθρώπου» τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπο σὰν ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας. Πατέρας τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς, πού ἀρνεῖται τὴν ἐννοιολογικὴ οἰκοδόμηση, εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ φιλοσοφία τοῦ Kierkegaard. Αὐτὸς ἀρνήθηκε πρῶτος τὸν Hegel καὶ τὴ φιλοσοφία τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν συστημάτων, τὴ λογικὴ δηλ. ἐπανοικοδόμηση τοῦ κόσμου καὶ στήριξε τὴ φιλοσοφίαν στὴν **πίστη** δηλ. στὴν ἀγωνιώδη ἐπικοινωνία τοῦ πεπερασμένου μὲ τὸ ἀπροσμέτρητο καὶ ἀπέραντο. Ὅπως τὸ θέλει ὁ Kierkegaard ἡ ζωὴ εἶναι τὸ προπατορικὸ ἄμαρτημα τοῦ γένους ἐπαναλαμβανόμενον ἀπὸ τὸ εἶδος, τὸ ἄτομο. Μὲς ἀπὸ τὴ διαίσθηση τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ **πιστέψῃ** δηλ. νὰ ζητήσῃ ἀνάπαυση ἀπὸ τὸ θεοῦ, νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπάνοδο στὴν προαμαρτία, στὴν ἀγνοία καὶ τὴν ἀθωότητα. Καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι ἓνα γεγονός τοῦ πνεύματος προνομιακὸ, εἶναι ἡ ἐπανάληψη μέσα στὴν περιοχὴ τοῦ πνεύματος, αὐτοῦ τοῦ γεγονότος πού εἶναι καθολικὸ ἀνθρώπινο γεγονός, εἶναι ἡ ἐπανάληψη τοῦ γεγονότος τῆς πίστεως. Ἡ φιλοσοφία ξεκινáει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀπὸ μιὰ νέα ἀφετηρία. Χωρὶς τὴν πίστη καθίσταται ἀδύνατη.

Μετὰ τὸν Kierkegaard ὁ Nietzsche μελέτησε τὶς δυνατότητες τῆς δυνάμεως φεύγοντας ἀπὸ τὰ ἐννοιολογικὰ κενὰ εἰδωλα τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀπολύτου, ἀπὸ τὰ ἐννοιολογικὰ εἰδωλα τῆς λογικῆς φιλοσοφίας τοῦ Hegel. Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος, πού στοὺς νεωτέρους χρόνους ἔλλαξε τὸ ρεῦμα τοῦ φιλοσοφικοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τὴ θεώρηση τῆς ἀπόλυτης οὐσίας σὴν θεώρηση τοῦ δύνασθαι. Δὲν ἐρωτᾷ, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού βαίνει, τί εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ τί δύναται. Καὶ πάνω σ' αὐτὸ ζητáει νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν πραγματικὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου, ἐπίσης τὴν πραγματικὴν δύναμη τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι κατὰ τὸ ἀκίνητο καὶ ἀσάλευτο, ἀλλὰ εἶναι ἡ δυνατότητα τῆς ἀνακαταφάσεως.

Ἐπειτα οἱ φιλόσοφοι τῆς λεγόμενης ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας δὲν κάνουν παρὰ νὰ εὐρύνουν τὸ χῶρο τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς, πού δὲν εἶναι ἡ **παλαιὰ ἐννοιολογικὴ φιλοσοφία**. Ἡ **πίστη** (Kierkegaard), ἡ **δύναμη** (Nietzsche), ἡ **ταπεινότητα** (Dostojevski), ἡ **διαίσθηση** (Bergson), ἡ **ἐπαφὴ** μὲ τὴν πραγματικότητα (W. James), ἡ **βίωση** (Jaspers, Heidegger) εἶναι οἱ θεμελιώσεις τῆς.

Ὁ κ. Γ. Σαραντάρης φαίνεται πὼς συναναστράφηκε ἀρκετὰ μὲ τοὺς μεγάλους ἐρμηνευτὲς τῆς ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας καὶ τοὺς μεγάλους διανοητὲς, τὸν N. Berdiaeff, τὸν L. Chestov, ἴσως τὸν J. Wahl καὶ μᾶς δίνει καὶ αὐτὸς τὴν ἐννοια τῆς φιλοσοφίας ἰδρυμένη ἔξω ἀπὸ τὶς ἐννοιολογικὰς ἐγελιανὰς οἰκοδομήσεις, σὴν βάση τῆς πίστεως καὶ μέσα ἀπὸ τὶς ἐννοιες τῆς ἡδονῆς, τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ θανάτου.

Τὸ ἰδιαιτέρου σὴν σύντομη μελέτῃ τοῦ κ. Σαραντάρη εἶναι, ὅτι μᾶς εἰσάγει σὴν σπουδὴ τοῦ φαινομένου τοῦ θανάτου, πού σὰν εἶναι νικητὴ κάνει ἀπὸ τὴν ὑπαρξία μας τὸ **ἄτομο** σὰν ἡττημένους πάλι, κάνει νὰ ὑψωθῇ τὸ ἄτομο σὲ **ἄνθρωπο**, δηλαδὴ σὲ μιὰ ἀπόλυτη ὑπαρξία, πού ἔχει δαμάσει τὸ φόβου τοῦ θανάτου.

Τὸ **ἀπόλυτο** αὐτὸ τῆς ὑπέρβειως τοῦ **ἄνθρώπου** εἶναι μιὰ προσοδοσία τῆς ἰδέας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι, ἀλλὰ **γίνεται** κάθε φορὰ, κάθε στιγμή, πού

στέκεται γεμάτος ἀπὸ ἐνοχὴ γιὰ ἔγκλημα, πού δὲ διέπραξε, μπροστὰ στὸ Θεό. Τὸ ἀπόλυτο τῆς ὑπέρβειως τοῦ **ἄνθρώπου** ἀκίνητοποιώντας τὸν ἄνθρωπο μᾶς ἐπανάγει σὴν παλαιὰ στατικὴ ἀντίληψη, ὅσο καὶ ἂν ζητῇ νὰ οἰκοδομηθῇ ἀπάνω σὲ μιὰ φιλοσοφία ἀντινοσησαρχικῆς πλοκῆς.

Θὰ ἐπιθυμοῦσα πολὺ νὰ ὑπῆρχε περισσότερο σαφήνεια σὴν διατύπωση, ὥστε τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ νὰ μποροῦσε νὰ κερδίσῃ ἀκόμα κατὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποβῇ θετικώτερα χροῖσμο σ' ἓναν κόσμου μὴ μεμνημένων, ὅπως ἐγώ.

Κ. Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ: Ὁ ἐρωτικὸς Παπαδιαμάντης. Ἀθήνα 1938.

Ὁ κ. Μιχαηλίδης δημοσιεύει ἓνα νέο, ἄγνωστο, ποίημα τοῦ Παπαδιαμάντη, πού τοῦ τὸ ἀνακοίνωσε ὁ γνωστὸς Ἄντ. Μουσοῦρης. Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς ὁ κ. Μιχαηλίδης μελετᾷ τὸ ζήτημα τοῦ ἰδιαιτέρου χαρακτῆρα τοῦ Παπαδιαμάντη ἔρωτα καὶ δείχνει, ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἦταν ἄμοιρος ἀπὸ τὴν ἐγκόσμια ἐρωτικὴ ἡδονή, πού εἶναι ὅμως πάντα ἰδέα καὶ εἶναι ἀμβολο ἂν ἔγινε ποτὲ πράξις.

Ἡ ἐξακρίβωση τοῦ μυστηρίου τῆς σεξουαλικῆς ζωῆς τοῦ Παπαδιαμάντη ἔχει σημασία γιὰ τὸν καλύτερο προσδιορισμὸ τῶν ἐσωτερικῶν πηγῶν τῆς τέχνης του. Νομίζω ὅμως, ὅτι οἰοιοδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ ἐρωτικὸ τοῦ μυστικοῦ, ἡ τέχνη του οὔτε κερδίζει οὔτε χάνει. Ἡ τέχνη εἶναι ἓνα γεγονός αἰσθητικὸ καὶ ἓνα γεγονός ποιότητος. Εἶναι ἡ πνευματοποίηση μιᾶς ζωικῆς ἀφετηρίας ἡ ὁποία μπορεῖ πολὺ καλὰ νὰ μένῃ γιὰ τοὺς αἰῶνες ἀδιάγνωστη.

Ἐκεῖνο ὅμως πού βοηθεῖ θετικὰ τὴ λογοτεχνικὴ κριτικὴ γιὰ νὰ δλοκληρωθῇ τὸ ἔργο τῆς εἶναι ἡ κάθε προσφορά, ἡ κάθε φιλολογικὴ προετοιμασία γιὰ τὴν κριτικὴ αὐτῇ, πού ξεκινώντας ἀπὸ τὸ συγκεκριμένον θὰ ἀνασυνθέσῃ σὲ σχῆμα τὸ διάχυτο πνεῦμα ἑνὸς ἔργου. Καὶ ὅσο γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη ἡ τελειωτικὴ ἀποκάλυψη τῆς λογοτεχνικῆς του φυσιογνωμίας θὰ ὀφείλῃ πολλὰ στὸν κ. Γ. Κατσιμπαλὴ γιὰ τὴ θυμαστικὴ ὑπομονετικὴ

τοῦ ἀγάπης, τῆς ὁποίας καρπὸς ὑπῆρξε ἡ γνωστὴ του Παπαδιαμαντικὴ βιβλιογραφία, θὰ ὀφείλῃ ἀκόμη κατὰ ὅλους τοὺς ἐραστές, πού ἀγαπώντας ἐλθαβικὰ τὴ μνήμη τοῦ μεγάλου Σκιαθίτη προσφέρουν ὅ,τι στάθῃκε δυνατὸ κάθε φορὰ γιὰ μιὰ τελικὴ ἀνίδρυση τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ κριτικοῦ ἀνδριάντα τοῦ ταπεινοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Κ. Μ. Μιχαηλίδη ὅσο σύντομη καὶ ἂν εἶναι, εἶναι μιὰ προσφορά καὶ σὰν τέτοια κρατεῖ ὅλη τὴ σημασία τῆς λέξεως.

ΑΓΓ. ΚΑΣΙΓΟΝΗ: «Αἰσθηματικὴς», Ἀλεξάνδρεια 1938. Ἐκδοσὴ «Ἐρμυνας».

Ἐνα συμπαθητικὸ φυλλάδιο. Μιὰ σειρά ἀπὸ ἅπλά πεζὰ ποιήματα. Ἀναφέρονται σὴν πατρικὴ στοργή, πού εἶναι μιὰ πατρικὴ ἀνησυχία. Ἡ ἔκφραση εἶναι ἄμεση. Ὁ συγγραφέας λείπει αὐτὸ πού θέλει νὰ πῇ. Μᾶς ἐξηγεῖ τὸ αἰσθημὰ του, τὸν τόνο καὶ τὸ ποῖόν του. Δὲ ζητοῦμε ὅμως τίποτε ἀπὸ μέσα μας καὶ καμμιὰ ἐπικουρία γιὰ νὰ μποῦμε σὲ βαθύτερες δαιδαλώσεις, τῶν ὁποίων τὴ συνέχεια ζηλοτύπα θὰ μᾶς ἔκρυβε ὁ λογοτέχνης. Ὅσσο ἄξιοπρόσεκτος εἶναι ὁ ἀνθρωπιστικὸς τόνος σὴν σκέψη, ὅτι ἡ ἀξία ζωῆς, τὴν ὁποία εὐχεται γιὰ τὸ παιδί του, ὁ συγγραφέας θὰ εἶναι μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀπὸ εὐαισθησία. Εἶναι αὐτὴ πού λείπει πῶς συχνὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗ. Οἱ τραγωδίαι τοῦ Αἰσχύλου. Ἀθήνα, 1938.

Νὰ πῆς πὼς οἱ μεταφράσεις, τῶν ἀρχαίων δραμάτων ἀπὸ τὸ Γρύπαρη εἶναι οἱ καλύτερες, πού ἔχουμε σὴν γλῶσσα μας, δὲ λὲς τίποτε νέο.

Ὁ Γρύπαρης δὲν εἶναι μόνον ἓνας διαισθητικὸς μεταφραστὴς ἀλλὰ καὶ ἓνας γνωρίζων. Γι' αὐτὸ οἱ μεταφράσεις του ἀποδίδουν καὶ τὸ λογικὸ καὶ τὸ ποιητικὸ μέρος τοῦ ἀρχαίου κειμένου. Ὅσσο ἂν καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητο, ὅτι αὐτὸ δὲ μπο-

ρεῖ νὰ γίνῃ στὸ ἀπόλυτο, ὅμως ἐδῶ ἀκόμη ὁ Γρουπάρης κατέχει ὡς μεταφραστὴς μιὰ θετικὴ ἀξία, διότι δὲ στάθηκε μόνον μεταφραστὴς, ἀλλὰ καὶ γλωσσοπλάστης μὲ μιὰ φανερὴ τάση νὰ φτάσῃ στὸ χρωμα καὶ τὴν ἔνταση τῆς ἀρχαίας αἰσχύλειας λέξεως.

Καὶ λέω, πῶς τέτοιες μεταφράσεις ἂν εἶχαμε ὅλων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ὄχι σὰν ἐκεῖνες τῶν ἀγραμμάτων ἐμπόρων τοῦ ἀρχαίου Λόγου, θὰ ἀρχίζαμε νὰ ἐλπίζουμε σὲ μιὰ θετικὴ ἀναδημιουργία τοῦ λαοῦ μας μέσα ἀπὸ τὸ αἰώνιο κάλλος καὶ τὸ αἰώνιο πνεῦμα ποὺ λάμπει

στὰ ἔργα τῆς προγονικῆς μας λογοτεχνίας. Ὅταν τὰ ἀρχαῖα κείμενα ὑπάρχουν γιὰ μᾶς σὰν κρυμμένοι θησαυροὶ ἀκατάλυτων ἀξιῶν πνεύματος, κάλλους, ἀνθρωπότητας, θὰ μᾶς ἐνώσῃ κάτι μὲ τοὺς προγόνους μας. Ὁ ἀρχαῖος λόγος θὰ εἶναι ὁμορφιὰ καὶ πνεῦμα· δὲ θὰ εἶναι τύπος. Καὶ ἀληθινὸς μας δάσκαλος, ὁ μεταφραστὴς, ποὺ θὰ μᾶς δώσῃ νὰ κοινωνήσουμε ἅμεσι — μέσ' ἀπὸ μιὰ νέα δημιουργία, μέσ' ἀπὸ μιὰ γλῶσσα ποὺ μᾶς συγκινεῖ **κατευθεῖαν** — τὰ ἄυλα καὶ ἀθάνατα στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου Λόγου.

**ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΠΥΡΣΟΥ",
Γ. Σ. ΒΟΣΝΙΑΔΟΥ**

ΤΣΙΜΙΣΚΗ 54 - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 30-20

**ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ
ΤΟΜΟΙ 24**

ΠΩΛΕΙΤΑΙ μὲ 500 δραχμους μηνιαίας δόσεις.

**ΝΟΜΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ Ι. & Π. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ**

Θέμις Α-ΜΔ	(1890-1933) τόμοι 44	
Ἐφημερίς «Ἑλλ. Νομικῶν» Α-Δ(1934-1937)	»	4
Γεν. Κωδικοποίησης Α-ΙΣΤ (1821-1933)	»	16
Κώδιξ Νόμων (1934-1937)	»	4
Γεν. Εὐρετήριο Νομολογίας (1834-1936)	»	6
		<hr/>
		74

ΕΓΓΡΑΦΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

ΕΙΣ ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

"ΠΑΠΥΡΟΣ"

ΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

(ΚΡΟΥΑΖΕ) ΤΟΜΟΙ 6

Βιβλία Σχολικά, Ἐπιστημονικά - Φιλολογικά

Ἄπαντα τὰ διδακτικὰ βιβλία ἐγκεκριμένα καὶ μὴ, βοηθητικά, Δημοτικῆς, Μέσης καὶ Ἀνωτέρας Ἐκπαίδευσως.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ:

Ἡ «Προσφορά»

Τοῦ κ. Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΥ:

Ἐπτὰ ποιήματα εἰς μνήμην

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχ. και 'Αποθεματικά Δρχ. 1.205.000.000
Καταθέσεις τῆ 31 Δεκεμβρίου 1936 » 10.103.000.000

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΙΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος
ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν
καὶ ἑξωτερικὸν ὑπὸ ἑξαιρετικῶς συμφέροντας ὄρους.

Δέχεται καταθέσεις
(εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ ταμειυτηρίου)
εἰς δραχμὰς καὶ ξένα νομίσματα μετὰ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

HELLENIC BANK TRUST COMPANY
NEW - YORK, 51 MAIDEN LANE

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος,
συμφώνως μετὰ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας τῆς Νέας
Ἑλλάδος, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἑλλήνων
Κεφάλαια ὀλοσχερῶς καταβεβλημένα 1.350.000